Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ПЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 67 (10359) | 1977 чылдың март 22, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдерин Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Революстуг шимчээшкинге болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга, ажыл-агый базаа культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге улуг ачы-хавыяазы, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржилгези дээш, ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдерин ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль 1977 чылдың март 21.

Н. В. Подгорныйның Танзанияже чорупканы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Танзанияның президентизи Дж. Ньеререниң чалааны-биле марттың 21-де Москвадан Каттышкан Танзания Республикаже албанның аян-чоруун кылып чорупкан.

Н. В. Подгорный-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы армия генералы С. Л. Соколов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы Н. Н. Смеляков, ЭХБК-ның даргазының оралакчызы И. И. Чернышев олар чорутканы.

Аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы П. Г. Гилашвили, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары А. П. Шитиков, В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, албанның өске-даа кижилери үдээн. (СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛ ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVI СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге — ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдериниң XVI съездизиниң делегатларынга, маадырлыг ажылчын адгының, колхозчу тараачынарының, улусчу интеллигенцияның төлептиг төлээлекчилеринге изиг болгаш чүректің ханызындан байырлы чедирип тур.

Съездиде чедип келген даштыкы аалчыларга — акы-дуңма социалистиг чурттарның профэвилелдериниң делегацияларынга, капиталистиг болгаш хөгжүп эгелеп турар күрүпелериниң профэвилелдериниң, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлекчилеринге СЭКП ТК-зы чүректің ханызындан байыр чедирип тур.

Бо съезд чугула тоогүлүг ужур-дузалыг болуушкунныр-биле долдунган үеде чыылган-дыр. Совет кижилер СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планнарын амыдыралга улуг патриотчу көдүрүүшкүн-биле боттандырып, кижи торелгениниң тоогүзүнге чаа үениң — капитализмден социализмге шилчилгениң үезиниң эгезин салган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар.

Буржуаз-помещиктиг тургузугта удур, дарладың болгаш мөлчүгделдің бүгү-ле хевирлеринге удур аңгы тулчуушкуннарының одунга тыптып келген Советтер чуртунуң профэвилелдери бодунуң догушап келген 70 чылының дургузунда революстуг-чаартыкчы болгаш тургузукчу ажыл-чорудулганың улуг болгаш алдарлыг оруун эткен. Олар болза бөгүн 113 миллион кижи санаттынып турар бедик ат-алдарлыг, эң-не маңаалыг хөй-ниити организациязы болу берген. Совет ниитилелдің бузулбас мораль-политиктиг чаңгыс эви, ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма пайыралы экономиканың бүгү-ле адырларының, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын, бистиң чуртувустун бүгү нацияларының болгаш бяче-буурай улустарының ажылчы чоннарын боттарының хүрээлеңнеринде каттыштырып турар профэвилелдериниң тодаргайы-биле илерип турар.

Коммунистиг партия-биле доктаамал үзүлбес харылзаа, маркизм-ленинизмниң идеяларынга шыпчы чорук база оларны амыдыралга боттандырар дээш күжениишкиннинг демисел төөгүнүн бүгү-ле үечадаларында бистиң профэвилелдеривистің ажыл-чорудулганың улам-на калбартырын, эртем-техниктиг билиглерни пропагандалаарын, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин база профессионал белеткелин экижидерин профессионал эвилелдерден негеп турар.

Бодунуң хемчээлдериниң талазы-биле туруп көрбээн социал программаны онгу беш чылда Коммунистиг партия төлевилээн, ол программа амыдыралда хажык чок боттанып турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири бедип, колхозчуларның орулгалары улгадып, хереглелдің ниитилел фондулары өзүп турар. Чуртталга черлериниң, школаларның, эмнелгелериниң, уругларның албан черлериниң, кадыкшыдылга черлериниң тудуушкуну канчаар-даа аажок улуг хемчээлдер-биле үргүлчүлеп турар. Социал сорулгаларны шиитпирлээринге ажыл-херекчи өзү-биле киржири бистиң профэвилелдеривистің эң чугула херээ болур. Олар чуртталга болгаш социал-культура тудуушкунунуң планнарын күүседирин улам-на улуг көжениишкин-биле чедип алыр, кадык камгалалын, улус өөредилгезин, садыгны, ниитиниң чемненилгезин, чоннуң коммунал база амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында сагыш салыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Ажылчы чоннарның дүрүм өзугаар эрге-ажыктарынын, күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарының, ооң байдалдарын кадыкшыдарының база чиигедириниң, күш-ажыл хоойлужудулганың сагырының дугайында хүн бүрүнүң сагыш салыышкының илередири моон соңгаар-даа профэвилелдеринге хамааржып турар. Совет кижилериниң культурлуг болгаш кадыкшыдылгалыг дыштанылгазын организастаарынга, сапатор-курорт эмнээшкинин экижидериге, туризмни, күш-культураны болгаш спортту, ажылчы чоннарның бот-тывыгыр чогаадылгазын хөгжүдеринге профэвилелдериниң калбак болдунар аргаларын бүрүнү-биле ажыглаары эргежок чугула.

Профессионал эвилелдери совет ниитилелдің политиктиг системазында чугула черни эзлеп, социалистиг демократияны боттандырарынга болгаш опу хөгжүдеринге идепкейлиг киржип, күрүне болгаш хөй-ниити херектерин эргелеп башкарарынга аажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тударынга идигни берип турар. Экономикага социалистиг демократияны хөгжүдер талазы-биле оларның ажылы улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ажылчын хуралдарны, бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын, хөй-ниити комиссиларын болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтерин дамчыштыр миллион-миллион кижилер ажыл-агыйны болгаш күрүнепи эргелеп башкарарынга киржин, массалыг хөй-ниити контролюн боттандырын турар. Профессионал эвилелдери боттарының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын сайзыраңгайжытпышаан, массаларның хөй-ниити-политиктиг идепкейин моон соңгаар-даа хөгжүдер ужурлуг.

Кижи бүрүзү бодунуң хамааты хүлээлгезин хаңызы-биле медереп билип, харыысалгалыы-биле көрүнүң байдалдарынга социалистиг демократизмниң принциптери эңне долузу-биле боттаныр турарын амыдырал бүзүрелдиң-биле көргүзүп турар. Коммунистиг идейлиг чоруктун, марксизм-ленинизмге удурлаышкак демоногияның бүгү-ле илерээшкиннеринге эптеш чок болурунун өзүзунга, бедик медерелдиг болгаш күш-ажылга ынак болурунун, чоннуң ончу-байлаан камгалаарының база көвүдериниң дугайында ажыл-агыйжы саглыг салырының өзүзунга ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле бодунуң ажылының дээштинин профэвилелдери бедидер хүлээлгелиг.

Коммунистиг кижизидиге талазы-биле бүгү ажылга совет тургузугнун—өзүлүг демократияның, хоеталганын болгаш гуманизмниң тургузуунун өндүр улуг чедиишкиннерни мергежилдиг-биле ажыдып, үндезин-барыда а л ы ы-биле пропагандалаар, кижиниң херек кырында боттуг хоеталгазын база бүгү талалыг хөгжүлдезин, күш-ажылдың кижилериниң ден эргезин хандырын турар бистиң амыдыралывыстын социалистиг овур-хевириниң артык күштүг чоруктарын тодаргай кылдыр көргүзер ужурлуг. Аңаа үндезилээш, кижилерге бедик аңгылыг бодалдың, совет патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң, чоннуң эрге-ажыктарынга, коммунизмниң чырыткылыг идеалдарынга бердириниң медерелин кижизидери эргежок чугула.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хереэнге профэвилелдериниң канчаардаа аажок улуг салыышкынын партия бедин-биле үнелеп, совет ниитилелдің амыдыралынга оларның ролюн хажык чок бедидеринге бүгү-ле эргежок чугула байдалдарны тургузун турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдан кылган шугумунга үндезилээш, экономиканың тургузуунда болуп турар оскерилгелерни, үлетпүрнү болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эргелеп башкарарының системазын сайзыраңгайжыдарын барымдаалап көргеп, профэвилелдериниң организастыг тургузуун, оларның ажыл-чорудулгазының хевирлерин база аргаларын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырын турар. Профэвилелдериниң сорулгазы—бодунуң организация бүрүзүнүң ажылының деңнелин үзүктелишкин чок бедидери, аңаа тодаргай, ажыл-херекчи, ниити улустун херээ дээш бедик харыысалгалыг чоруктуң киирери болур. Оларның бүгү ажыл-чорудулгазы эвилелдің иштики демократиязын, массаларның эгелекчи болгаш чогаадыкчы чоруун, шүүмчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди, айтырыгларны шиитпирлээринге коллективтиг чоруктуу улам ынай хөгжүдериниң үндезининге тургустунган турар ужурлуг.

Бистин профэвилелдеривис пролетаржы интернационализмнин, бүгү диптериниң ажылчы чоннары-биле акыдыңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазының тугун бедик көдүрүп, партияның төлевилээни тайбын, делегейниң кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хоеталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдің программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынны киирип турар. Социалистиг чурттарның профэвилелдери-биле акы-дуңма харылзааларны моон соңгаар-даа бүгү хемчеглер-биле хөгжүдеринче болгаш хаңыладырынче, делегейниң профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин, бүгү делегейниң профэвилелдери-биле база ажылчы чоннары-биле интернационалчы пайыралды быжыглаарынче соет профэвилелдерни СЭКП кыйгырып тур.

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ССРЭ-ниң Профэвилелдериниң XVI съездизинге, ооң делегаттарынга ажылга улуг чедиишкиннерни күзеп база СЭКП-ниң XXV съездизинин салганы өндүр улуг сорулгаларны чедиишкиннинг күүседиринге профессионал эвилелдер бүгү көжениишкиннерин салыр дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Коммунистиг тургузуушкунга ленинчи партияның идепкейлиг дузалакчылары—совет профэвилелдер делгерезин!

Улуг Октябрьның Төрээн чурту—Совет Эвилели делгерезин!

Бүгү делегейге тайбың делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

ЭРГЕЛЕП БАШКАРАРЫНЫҢ ШКОЛАЗЫ, КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

ССРЭ-ниң Профэвилелдериниң XVI съездизи а ж ы т т ы н г а н

Коммунистиг партияның идепкейлиг болгаш ынаныштыг дузалакчылары — совет профэвилелдериң сорулгалары улуг болгаш харыысалгалыг. Олар Советтер чуртунуң ажылчы чоннарын СЭКП-ниң XXV съездизинің төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринче, Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартырынче мобилизастап турар. Эргелеп башкарарының болгаш ажылагыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы болур бедик адын совет профэвилелдер бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле бадыткап турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политиказын изии-биле чүүлдүгүнүп база деткип турар ССРЭ-ниң профэвилелдери боттарының кол сорулгаларын коммунистиг ниитилелдің тургузуушкунунга идепкейлиг киржиринден, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш демиселден көрүп турар.

Совет профэвилелдериниң 113 миллион кежигүннүг отряды бодунуң XVI съездизинге партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа артык ыяк сырый каттышкан келген. Олар боттарының сорук кириишкинин партияның ажыл-херектеринден болгаш бүдүрүүшкүннериндерден ап турар, партия оларны улуг, чаагай эчис сорулгалар-биле чалгыннап, үре-түңнелдиг ажылдаарының бүгү-ле байдалдарын тургузуп берип турар.

Кремльдің съездилер ордузу. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның беш муң ажыг төлээлекчилери марттың 21-де аңаа чыглып келген. Оларның хөй-хөйүнүң аттары бүгү улуска билдингир. Машина тудунчуларының болгаш кан эзилдирикчилериниң, тараажыларның болгаш нефтичилериниң, эртем коллективтериниң болгаш тудугжуларның— Советтер чуртунуң бүгү ажыл-ишчилериниң деткээни патриотчу эгелекчи чоруктарының үндүрүкчүлери олар-дыр. Тиилелгелиг Октябрьның алдарлыг юбилейин чаа-чаа бүдүрүүшкүннер-биле уткуп турар бүгү совет кижилерге оларның шалычы күш-ажылы сорук киириикчи үлегер-чижек болуп турар.

Эртенгиниң 10 шак. Эштер Л. И. БРЕЖНЕВ, Ю. В. АНДРОПОВ, В. В. ГРИШИН, А. А. ГРОМЫКО, А. П. КИРИЛЕНКО, А. Н. КОСЫГИН, Ф. Д. КУЛАКОВ, Д. Ф. УСТИНОВ, П. Н. ДЕМИЧЕВ, Б. Н. ПОНОМАРЕВ, М. С. СОЛОМЕНЦЕВ, И. В. КАПИТОНОВ, В. И. ДОЛГИХ, К. Ф. КАТУШЕВ, М. В. ЗИМЯНИН, К. У. ЧЕРНЕНКО, Я. П. РЯБОВ оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Съездини ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев ажыткан. Бистиң съездивисте Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары киржип турарынга бистиң шуптувустун сагыш-сеткиливис ханызы-биле хайныгып тур деп, ол чугаалаан. Оларны профэвилелдериниң XVI съездизинің делегаттары кылдыр чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке, партияның Төп Комитединиң Политбюро кежигүннеринге болгаш кежигүннерге кандидаттарга, СЭКП ТК-ның секретарларынга оратор съездиниң делегаттарының база аалчыларының өмүнээзинден диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынының адаа-биле байыр чедирген.

Съездиниң Хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюрозу улуг көдүрүүшкүннүг байдалга бир эп-сеткилдиг соңгуткан.

ВЦСПС-тиң чалаанын өзугаар профэвилелдериң съездизинде 115 чурттан болгаш 7 делегей организациязындан 147 профэвилел болгаш ажылчын делегациязының келгенин А. И. Шибаев дыңнаткан. Делегацияларның кежигүннериниң аразында делегейниң профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары бар. Делегейниң эң улуг болгаш дайынчы профэвилел каттыжыышкыны—Профэвилелдериң Бүгү-делегей Федерациязының делегациязынга, социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының профэвилелдериниң делегациязынга, ажылчын аңгының эргеажыын күжениишкиннинг демисели-биле камгалап турар Европаның, Азияның, Американың, Африканың, Австралияның, Океанияның профэвилел шимчээшкининиң янзы-бүрү отрядтарының төлээлекчилеринге ССРЭ-ниң профэвилелдериниң өмүнээзинден оратор байыр чедирген.

— Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, боттарының эргелери болгаш эрге-ажыктары дээш, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чырык идеалдары дээш демисежип турар делегейниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга совет профэвилелдер кеззеде шынчы болур дээрзин бистер бөгүн база катап медеглеп тур бис — деп, ол чугаалаан.

Сөөлгу чылдарда делегейниң профэвилел шимчээшкининиң мөчээн көскү ажылдакчыларының болгаш эрес-дидим интернационалчы демиселчилериниң турасказалын съездиниң киржикчилери минута дургузунда бут кырынга туруп өзулаан.

Съезд ажылчын президиумну соңгаан. Съездиниң өске-даа удуртукчу органнары — секретариат, редакция болгаш мандат комиссиялары соңгуттунган.

Съездиниң хүн айтырыы болгаш ажылының чуруму бадылаттынган. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинге дараазында айтырыгларны чугаалажыры-биле киирген:

1. Профессионал Эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлелиниң отчёду.
2. Төп ревизия комиссиязының отчёду.
3. Профессионал Эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлелин соңгууру.
4. Төп ревизия комиссиязын соңгууру.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке сөс берген. Съездиниң киржикчилери эш Л. И. Брежневти бут кырынга туруп келгеш, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР — БИСТИҢ НИИТИЛЕЛИВИСТИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Хүндүлүг аалчылар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, СЭКП ТК-ның Политбюрозундан, Секретариадындан болгаш Совет чазактан чүректің ханызындан изиг байырлы профессионал эвилелдериниң XVI съездизиниң делегаттарынга дамчыдар хүндүлүг болгаш ооң-биле кады чаагай хүлээлгени мөчээ бүзүрээн үүве.

Күш-ажылдың өндүр улуг армиязының төлээлекчилери боттарының бодалдарын база дуржулгазын цехтерден болгаш шахталардан, тудуглардан, шөлдерден болгаш фермалардан, эртем лабораторияларындан болгаш эртем албан черлериниңден, күрүнениң албан черлериниңден болгаш чогаадыкчы организациялардан, бистиң хөй национал дыг Төрөөн чуртувустун бүгү-ле республикаларындан болгаш областарындан маңаа, бо залта, эккелген-дир.

Бодунун күш-ажылы чурттун күчү-шыдалының болгаш чечектелишкининиң үндезини болуп база бодунуң идеологиязы — марксизм-ленинизм — социал дешилгениң бедиктериниче бистиң шимчээшкининистиң орук айтыр сыдызы болуп турар маадырлыг ажылчын аңгының төлээлекчилери мында туруп турар.

Экономиканы быжыглаарынга база совет кижилериниң амыдыралын экижидериниче солуттуумас салыышкының бистиң бүгү партиявыс, бүгү чон бедин-биле үнелеп турар кодээнің миллион-миллион ажыл-ишчилериниң төлээлекчилери мында туруп турар.

Профэвилел шимчээшкининге колхозчулар улам-на калбаа-биле хаара туттунуп турарын партия принципиалдыг ужур-дузалыг деп көрүп турар. «Профэвилелдерниң ажылын быжыглаары дээрге ону чүгле кодээниң пролетариадынга пентередири ол эвес, харын-даа бүгү күш-ажылчы тараачыннарга пентередири-дир»—деп, В. И. Ленин айыткан. (В. И. Ленин. Чог. долу чыындызы, т. 42, арын 170—171). Ол ленинчи чагыг амыдыралда хажык чок боттаныр турар.

Съездиниң делегаттарының арааында эртемнин, техниканың, культураның, болгаш урав түүлүг ажылдакчылары, чурттуң интеллектуал болгаш культура күчүзүн улгаттырарынга шылгарангай рольдуг болуп турар кижилер хөй.

Бистиң ниитизи-биле албан-хаакчылар деп адан турарывыс болгаш ниитилел амыдыралының кайы-даа талазында оларның ажыл-чорудулгазы эргежок чугула болуп турар ажылчы чоннарның ол хөй санныг болүүнүң төлээлекчилери-даа мында бар болуп турар.

Хереэжен ажылдакчыларның бежеп ажыг миллион кижилиг отрядын төлээлеп турар профэвилел шимчээшкининиң бо залда олуржуп турар активтилериниң дугайын сеткил-сагыштын овза чылыы-биле чугаалаксаары күзенчиг-дир. Мен дорту-биле чугаалаан каайн: бистер, эр кижилер, оларның мурнунга орелиг бис. Хереэженнерниң бажыңынга-даа, бүдүрүлгеге-даа чүүктеп турар ийи дакпыр аар чүүгүн чиигедири-биле бис бүгү-ле чүвени амдаа ыракта чедир кылбаандыр бис. Ынчалзажок бистің нелеривиске, кадайларывыска болгаш угбаларывыска хүндүлелдің с ө с т е р и н, оларның дээс-шудургу күш-ажылы дээш ооруп четтиришкининиң сөстерин чугаалаарының үндезини улуг.

Бо залда аныктар хой. Ынчалдыг болур-даа ужурлуг. Ол дээрге чурттуң даартагы хүнүдүр, ол дээрге ыракны эвес келир үеде ниитилелди удуртуруп бодунун ходунга алыр апаар салгакчылар-дыр. Ынчангаш бис бүзүрелдиг бис: бистиң салгакчыларывыс ынаныштыг, төлептиг.

Ынчангаш совет ниитилелдің бүгү-ле социал болуктери, бүгү-ле тургузукчу, чогаадыкчы күштери съездиде бүгү-ле янзы-бүрүзү-биле болгаш бүрүнү-биле төлээлеттирген-дир, эштер. Съездиниң ол хире төлээлеттирилгелиг характери—ол дээрге демократияның, бистің социалистиг демокративистің, бодунун дазылдары чоннуң амыдыралының эң-не ханызынче кирип турар демократияның чайыналчаг илерээшкини-дир.

Четчин бышкан, сайзыраңгай социализмни тургускан чорук бистиң чуртувустун экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинин хөй-хөй сорулгаларын чаа өзүг-биле тургускан. Бистиң болдунар аргаларывыс болгаш од ышкаш ниитилел хереглелдери бар янзы апаргаи. Партияның болгаш чоннуң практиктиг ажыл-чорудулгазының хөй-хөй талаларын ханызы-биле чаарты тургузары чоруттунун турар. Чугаа болза эң улуг хемчээлдиг ажыл-херектериниң дугайында, бүгү ниитилелге болгаш ол ышкаш совет кижи бүрүзүнге, совет өг-бүле бүрүзүнге амыдыралчы чугула, варын ажыл-херектериниң дугайында болун турар. Партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң шиитпирлери, оларның ажылдап кылганы коммунистиг тургузуушкунунуң стратегиязы—бурунгаар тиилелгелиг шимчээшкининиң стратегиязы бисти чогум-на ындыг ажыл-херектерже угландырын турар!

Совет Эвилелиниң хөгжүлдезинин амгы үе-чадазы бистин шуптувуска эң бедик харыысалганы онаан, партияның салган сорулгаларын шиитпирлээринге төлептиг салыышкынны киргизип дээш бистиң кижи бүрүзүс бодунга, бодунун ажылынга бедик негелелиг болурун хүлээндирип турар. Ол чорук профэвилелдерингe-даа бүрүнү-биле хамааржыр.

Бистиң чуртувустун профэвилелдери бодунун тургустунганының баштайгы хүннеринден бээр-ле партия-биле кады чорун келгенин улуг саарыныышкын-биле чугаалап болур бис. Социалистиг ниитилелге профэвилелдериниң туружун болгаш ролюн тодаргайлавышаан, В. И. Ленин оларны эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы деп адаан. Сайзыраңгай социализмнің байдалдарынга профэвилелдериниң ажылының ол угланыышкыннары доозулган бе? Чок, доозулбаан. Харыда ол байдалдарның үеинде олар улам-на улуг ужур-дузалыг болу берген болгаш уламна долузу-биле ажыттынып турар.

Совет профэвилелдери эргелеп башкарарының школазы болуп келген болгаш ындыг болуп артыш-даа турар. Харын-даа массалыг школа болуп, бүдүрүлгени, күрүнепи, ниитилели эргелеп башкарарының эртемни он-он миллион кижилер чедип ап турар школа болуп турары ол принципиалдыг чугула болуп турар.

Совет п р о ф э в и л е л д е р ажыл-агыйны чорударының школазы болуп келген болгаш ындыг болуп артыш-даа турар. Харын-даа ажыл-агыйны социалистиг өзү-биле чорударының школазы болуп турары ол база принципиалдыг чугула болуп турар. Бистиң ниитилелиивисте бүдүрүлге ажылчы чоннарга удурлаштыр турбайн турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдер дугайында, бүдүрүлгени көдүрер дугайында сагыш салыры база ажылчы чоннарның эргедериниң болгаш эрге-ажыктарының дугайында, оларның күш-ажылының база амыдыралының байдалдарының дугайында сагыш салыры—профессионал эвилелдериниң чаңгыс аай сорулгазы ындыг. Чогум-на чаңгыс аай сорулга болуп турар, чүге дээрге экономиканың өзүлдези болгаш шынар талазы-биле сайзыраңгайжыдыгы — күш-ажылдың кижизиниң, ооң өг-бүлезиниң, бүгү хамаатыларның амыдыралының байдалдарын экижидериниң дөрт болгаш шын оруу.

Совет профэвилелдери коммунизмниң школазы болуп келген болгаш ындыг болуп артыш-даа турар. Коммунистиг өзү-биле чурттаарынга болгаш ажылдаарынга ол школага өөреник ап турар. Күш-ажылдың кижизиниң чаа угаан-бодал овур-хевири ол школага турустунун турар. Ажыл-ишчи интернационалистериниң бедик шынарлары ол школага кижизиттинин турар. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп ошпес лозунга шынчы болур чорук аңаа кижизиттинин турар.

Үе эртин, байдал солуттунун, чаа-чаа сорулгалар турустунун турар, ынчалзажок Ленинниң айыткан оруу кара чаңгыс шын орук, кара чаңгыс бүзүрелдиг орук болуп келген болгаш ындыг болуп артыш-даа турар.

(Улаштыы 2-ги арында).

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР — БИСТИҢ НИИТИЛЕЛИВИСТИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

(Эгеэн 1-ги арында).

Эштер! Силериин съездинерге калбарып үнер чугаалажыышкыныы баш удур чугаалаар бодавайн тур мен. Ынчалзажок партия Төп Комитедиинин омуннээнинден база ооң даалгазы-биле түве чугаалап турар болганымда, профессионал эвилелдериниң онаа кичээнгей салыр ужурлуг ажылхеректериниң дугайында, шиитпирлэриинге оларныы онаа улуг салыышкын киирер ужурлуг соругалар дугайында чамдык бодалдарымы чугаалаксаан ийик мен.

Экономикадан эгелеп көрейн. Бөгүнгү хүн чүүн-биле онзагай болуп турарыл? Ниитилел бүдүрүлгениинг ажыктыы дээш, улус ажыл-агыйыының бүгү-ле талаларынга база бүгү-ле участоктарынга ажылдың бедик шынары дээш демисел экономика политиказының төвүнде салдынганы-биле онзагай болуп турары илертей-дир.

Ажыктыг чорук болгаш шынар — онгу беш чылдың эң кол соругазы. Ынчалзажок мындыг үүлүү утпаза чогуур: ол доңчу болгаш тодаргай формула чаңчыл болган аная чугаа-соот болу бербезин, бодунуң идепкейлиг, мобилизаңчы характерин чидирбезин дээш, бодун хүн бүрүде ылаптыг хынаттынар херек: ону амыдыралга боттандырары-биле бүгү-ле үүлдер кылдыып турар бе? Мында профэвилелдериниң күш салыр, калбартын чорудар үүлдери-ле хой..

Бистиң улус ажыл-агыйысыстың өскен хемчээлдери болгаш нарын чоруу планнаашкыны болгаш эргелеп башкарарын сайзырангайжыдар дугайында, бүгү - ажылагый механизмин экижидер дугайында айтырыгны шиитпирлии-биле тургускан. Ол угланыышкында улуг ажылды чорудуп турар. Төп план болгаш ажыл-агый органнары чогуур тодаргай саналдарны белеткеп кылып турар. Ол ажылды үзамдыктырбазы чугула — партия ону канчаардаа ажок улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Ынчалзажок өске үүлүлүг дугайын база кажан-даа утпайн турар бис. Социализм «үстүнден» эки эргелеп башкарар чорукка немештир экономиктиг өзүлдеви дүргеделир база бир күүлүг күштүг болуп турар. Ол дээре «адаандан» кээп турар, а ылаптыг чугаалаарга, ниитилелдиң ханы иштинден үнүп турэр чогаадыкчы идепкейлиг чорук, миллион-миллион кижилериниң эгелээшкини, күш-ажылчы сорук киришкини-дир.

Социализмиин улуг артык күштүг чоруу ында. Болдунмас кылдыр сагындырып турар үүлүү бистиң төөгүвүстүң дүргүзүнде чедип алырының аргазын берип, чаа ниитилелдиң хөгжүлдезиниң темпилери-биле, ооң амыдыралчы күжү-биле болгаш динамизми-биле бүгү делегейни кайгадып келген ооң кол «чажыттарының» бирээзи ында болуп турар.

Ол фактор моон соңгаардаа биске чугула болуп турар. Массалыг эгелекчи чоруктуң чаа-чаа хевирлерин амыдырал доктаамал төрүттүвүдүрүп турар. Маңаа кончуг хөй үүлдер силерден, профэвилелдериниң ажылыындан, чогаадыкчы тура-сорукту деткип, бүдүрүлге бүрүзүнге, ажылдың участок бүрүзүнге тодаргай негелеллиг соругаары шиитпирлэринче ону башкарын билир чоруктан хамаарыжыр болгай, эштер.

Моон-биле холбаштыр мээң бир дугаарыында бодап турар чүвем — ол дээрге социалистиг чарышты калбартырының профэвилелдериниң ролюю-дур. Партияның IX съездизи 1920 чылда-ла чарышты организастаарын профэвилелдериниг даасканын сагындырып казын. Ол чугула херек дээш харыысалга бөгүн-даа оларга онаажып турар.

Амгы үе-чадада социалистиг чарыш шынар талазы-биле чаа хевирлерлиг, чаа онзагай үүлүдерлиг апарганы чайгаар-ла билдингир. Бөгүн чарыш эртем-техниктиг революциядан чарылбас. Чарыш ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның айтырыгларын долгандыр улам-на улуу-биле мөөнеттиинин турар. Чарыш улус ажыл-агыйының эң дээре түңнелдерин чедип алырыче угланган. Чарыш миллион-миллион кижилериниң эгелекчи чоруу болгаш эрестудургу күш-ажылы тодаргай илерээн уткуштур планнар-биле сырый холбашкан болуп турар.

Чарыш чорудулгазында үүгле мурнакчылар, тиилекчилер эвес, харын хожудан турарлар-даа илереп келир. Ынчангаш чарыш четпестерни чайладырынга, ниити көдүрлүүшкүнүү дүргеделир дээш хожудан турар участоктарны өрү тыырттарыныө күштерин мөөнээринге дузалап турар.

Ол бүгү үүлдер чарышты организастаарын нарын, чаңгыс аай чорукка эштешиес херек болдуруп турар. Ол бүгү үүлдер профэвилелдериниң мурнунга улуг соругаларны салып, экономиканы эргелеп башкарарынга, организакчы болгаш масса-политиктиг ажылга оларның ролюн күштелдирип турар.

Социалистиг чарыштың деңнелин бедидер чорук профэвилелдери-биле чергелештир, ажыл-агыйның удуртукчуларынга, бүдүрүлгелериниң администрациязынга хөй үүлүдерни хүлээдип турар. Массаларның тура-соруктуг чоруун тоомчага албайн барын болбас. Эки эгелээшкиннер, чаагай эгелекчи саналдар үүгле мактаашкынарны эвес, харын-даа ажыл-херек-биле доктаамал деткиирин негеп турар. Чаңгыс-даа эки эгелээшкин ара соксавас ужурлуг. Партия айтырыгны ынчаар тургузуп турар.

Ынчаар көөр чорук чарыштың экономиктиг ажыктыын улгаттырарын хандырбышаан, ол-ла үеде ооң кижизидикчи ужур-дузазын бедидип турар. А ол дугайын уттуп болбас. Чарыш болза чаа кижини кижизидериниң солуттунмас чепсээ болуп, ооң политиктиг өзүлдезинге база ажы-чаң сайзырангайжыдыышкын ыңа дузалап турар.

Чарыштың тодаргай политиктиг угланмышкынныы күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинден база тодаргайы-биле илереп турар. Ында он-он миллион кижилер киржип турар. Ынчалзажок ында ол чүве — сан эвес, а шынар болур. Ынчангаш коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларычың бедик адын тывысыышаан, ол хире хүндүлүг атты үр болгаш быжыг туруштуг күш-ажыл-биле чаалап алыр, ёзулуг-да коммунистиг тургузуушкунга херек кырынга бадыткаттынган чедиишкиннери-биле чаалап алыр херек» дээн ленинчи айтыышкыны кезээде удуртулга болдурза чогуур. (В. И. Ленин. Чог. долу чыындызы. т. 39, арын 26).

Ол өөстерни бодап көрүкер, эштер. Ажыл-хереги политиктиг, партийжи ёзу-биле көөрү ында тодаратынган. Ёзу барымдаалаар, көөргеттинер чорукту, бистериин, коммунистериин, аная удур эң-не шиитпирлии-биле болгаш база катап эң-не шиитпирлии-биле демисеттиин барын шыдавазывыс чорукту олар болдурбайын турар.

Профэвилелдериниң эң улуг рольду ойнаар ужурлуг база бир ажылы болза күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары болур.

Совет кижи — бодунуң чуртунуң ээзи. Ол — ниитилелдин күүү-шыдалының болгаш байлаанның кара чаңгыс тургузукчузу. Бисте ниитилел күш-ажылының түңнелдерин чондан өске кым-даа ажыглаваас, ынчаарга бистиң орнувуска өске кым-даа ажылдаваас. Ол өөл дээрге, бодунуң мурнунга ыянчыг эвес кылдыр, эштериниң караанче шөлээн арын-нүүрү-биле көөр кылдыр кижи бүрүзү шак ынчаар ажылдаар ужурлуг дээн ол-дур.

Ынчангаш ажылчын кижиниң төлевиниң дугайын уттуп, сагылга-чурумну хажыдын, чоннуң байлаан хумагалавайн турар кижилерге негелеллиг чорукту бедидер дугайында айтырыгны мурнакчы ажылчыннарның, күш-ажылдың хоочуннарының, бүдүн-бүдүн коллективтериниң көдүрүп турары мырыңай чайгаар болур чорук-тур. Ынчаарга силериниң дорт хүлээлгенер, бүгү профэвилел организацияларының хүлээлгези — ол ак сеткилдиг ажыл-ишчилериниң үнүн бүгү хемчег-биле деткиири болур-дур, эштер!

Ол айтырыгның чидия-биле тургустунуп турары сагылга-чурумнуң дорайтааны-биле тайылбырлаттынын турар эвес. Ниитизи-биле херек ындыг эвес болуп турар. Ынчалзажок чаа техниканың болгаш технологичының, адырларның база бүдүрүлгелериниң аразында бот-бодуудан хамаарылалының өзүп турарының, бистиң ажыл-агыйысыстың амгы бүгү өөур-хевириниң тургузуп турары ол чаа негелеллерни барымдаалавайн барын шыдавас бис.

Бөгүн хажыдымкын бүрүзүнден, күш-ажылдың, планның база технологичының сагылга-чурумнуң үстүүшкүнүнден котарал канчаар-даа ажок улуг болуп турар. Хүүрек болгаш тачка-биле чепсегленген чер казыкчыының багай ажылындан болган чидиригни кылаштап чоруур экскаваторнуң аная туруушкунундан болган чидиригге кемдээр дөнеп болур бе? Бир цехтиң ажылынга үстүүшкүн заводка хөй муң-муң чидиригнери таварыштырып болур, а ол чорук алыында барын бүгү адырга салдарын чедирер апаар.

А ам ажыл шагының камналгазы кайы хире ужур-дузалыг апарган-дыр! Чурттуң хемчээлериниге чаңгыс минутаның үнезиниң дугайын көргүзүп турар чурагайлар мөн-дыг. Чаңгыс минута дургузунда ийи миллион ажыг киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрүп турар, барык-ла 300 тонна канны эзилдирип, бир муң ажыг тонна нефтини казып үндүрүп ап, барык-ла бүдүн чартык муң тонна хомур-дашты, 650 муң кубометр газты ап турар. Чурттуң хемчээлинге ажыл үезиниң үүгле чаңгыс минутазын безин чидирер чорук ийи үүс муң кижиниң бир хүнде кылган ажылының түңнелдерин чидиргениге дең болуп турар.

Чаңгыс ажылчын минутаның үнези ындыг-дыр. Бис чамдыкта ол дугайын уттуп турарывыс хараадаңчыг-дыр. Оон башка прогулдардан болгаш аная туруушкуннардан болган чидириглер миллион-миллион кижи-хүннер-биле хемчээттинмес турган ийик. Мында чыылганнарның сеткил-хөөнүү баксырадыры кузенчиг эвес ийик, ынчалзажок чугаалаар хүлээлгелиг мен: ажыл шагының бүрүн үнезиг болуру дээш профэвилел организациялары болур-чогуурубиле быжыг туруштуг демисешпейн турар-дыр.

Профэвилелдерин бүдүрүлгениң бүгү-ле участоктарынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга херек кырынга боттуу-биле дузалап шыдаар аргалыг күүлүг күш кылдыр партия көрүп турар. Бистиң социалистиг тургузуувуска шынар болуп турар ындыг чепсектер-биле болгаш аргалар-биле — харыысалгалыг база медерелдиг чорукту кижизидери-биле, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиннериниң бодан кылган системазы-биле, эшхуузунуң шүүгүмчүлели-биле болгаш бот-шүүгүмчүлел-биле, коллективтиң хүн бүрүде салдар чедириишкини-биле сагылга-чурумну быжыглаар ужурлуг.

Эштер! Экономиканың айтырыгларының дугайын чугаалап турган, көдээ ажыл-агыйының хөгжүдериниң чамдык негелеллери айтырыгларынга доктаавайн барын шыдавас-тыр мен. Профэвилелдериниң өске чаңгыс-даа съездизи көдөө ажыд-ишчилер-биле бо хире калбак толээлеттирбээн болганда, ол дугайын чугаалаары чогумчалыг-дыр.

Чонну бедик шынарлыг, бүрүн үнелиг болгаш янзы-бүрү аың-чем барааннары-биле үзүктелиишкин чок хандырар улуг соруганы салган бис. Оон-биле холбаштыр ээтти болгаш эзт продуктуларын бүдүрүп көвүдүр, а ындыг болганда—мал ажылын улам ынай хөгжүдүп ам онаа ужур-дузалыг болу берген. Бистиң ол айтырыгны шиитпирлээриивис чигзиниг чок. Ынчалзажок херектиң ужуру чүдел дээрге, ону дүрген шиитпирлээринде болуп турар. Көдөө ажыл-агыйда ажылдап турар бүгү кижилериниң бодалдары болгаш күжениишкиннерге чогум-на олче угланган турар ужурлуг.

Бистиң эчис соругавыс— ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының, специализастаашкынының болгаш концентрастаашкынының баазазынга мал ажылын үлетлүр үндезиниче шилчидери. Ынчаарга ол орук-биле чоруувушаан, бис эвээш эвес үүлдерни чедип алган бис.

Оон-биле чергелештир бүгү мал ажылын болгаш чемнер бүдүрүлгезин индустриалдыг үндезиниче шилчидери дыка үр хуусаалары негеп турарын эскербейн барып шыдавас бис.

Оку барымдаалап көргеш, хөлүн эрттире бээр, электен бурунгаарлаар чоруктарны болдурбазын, улгаттыр специализастаан ажыл-агыйларга ынчангаш, колхозтарда болгаш совхозтарда фермаларны хаарынче далашпазын Төп Комитет чаңгыс удаа эвес сагындырып келген. Ол сүмелерни чамдык черлерде херекке албайн турары хараадаңчыг-дыр. Хаван азыравас, күш өстүрбес апарган колхозтарның болгаш совхозтарның саны соолгу чылдарда илергей ковүдеп турар апарганының ол дүвүренчиг фактызын үүгле оон-биле тайылбырлап болур. Чонну эзт-биле үзүктелиишкин чокка хандырары чедип алдынмаан турда, ындыг байлад-биле эштежип болбас, ону эдер херек. Келир үеде-даа ол экономика талазы-биле үндезилеттинген ындыг черлерге колхозтарга болгаш совхозтарга мал ажылының фермалары турарындан ойталап болбас.

База бир чугула курлавырның дугайын чугаалаза чогуур. Күрүвениң аың-чем бараанварының курлавырларының тургустунарывың үндезини—ол дээрге ниитилел бүдүрүлгези болуру чигзиниг чок. Оон-биле чергелештир хуунун дузалап ажыл-агыйларыныө болдунар аргаларын бүрүүбиле ажыглаары чугула.

Ол ажылдың чедиишкиниг болурунга чер-чер органнары, колхозтар болгаш совхозтар идиг бээр хүлээлгелиг. Хереглел кооперациязы база улуг дузаламчыны көргүзүп болур. Ылаңгыя көдөө хонда болгаш колхозтарда бар болуп турар көдөө ажыл-агый продукциязының артыкшылдарын сайгарарын организастаары дээш улуг харыысалганы аная онаары ужур-уткадыг болур ийик.

Мал ажылының озуп турар хереглелдери чамдык өске-даа айтырыгларны чаа ёзу-биле көөрүнче албадап турар. Тараа бүдүрериң көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң үндезиниң деп бис шын санап келген болгаш ынчаар саваңдаа турар бис. Чонуң хлебке аың-чем хереглелдерин хандырарынга бисте тараа четчир. Ам чугаа болза, тараа айтырыының өске, чугула талазының—мал чеминге хереглээр тарааның эң-не үнелиг культуралары бүдүрүни көвүдериивин, оон шыпарын бедидериниң дугайында болуп турар. Суттаттыг сиген шөлдерин база одарларны, люцерна тарылгазын калбартыры база чугула.

Чонну аың-чем-биле үзүктел чок хавдырар чорук оон ыңай көдөө ажыл-агый продукциязын соортүрүп, кадагалаарын болгаш болбаазырадырын шыңгыызы-биле эжижидерин негеп турар. Чуртка бүгү аың-чем хереэн эргелеп башкарын сайзырангайжыдар чорук ол соругаларны шиитпирлээриниге дузалаар ужурлуг. Ол чугула айтырыгның талазы-биле санаалдарны белеткээрин дүргедир херек.

Бистиң съездивис болза хову ажылдары калбарып эгелей берген, көдөө ажыл-агыйда кончуг харыысалгалыг үеде чыылган-дыр, эштер. Бо тавалыганы ажыглааш, часкы тарылгага улуг чедиишкиннери колхозчуларга болгаш совхозтар ажыддакчыларынга күзеп каайн.

Эштер! Совет кижилериниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң соругазын партия бирги соругга кылдыр илип үндүрген. «Бүгү чүвеин кижиге, ооң чаагай чоруунга» деп бистиң программныг лозунгувусту партия мөн-мөн практиктиг ажыл-хереткер кырынга боттандырып келген.

Ол талазы-биле кайы хире хөй үүлдерни кылганын билир силер. Үүгле соолгу айларның дургузунда эзээн каш чаа шиитпирлерни хүлээп алган. Оларның бирээзинде 30 ажыг миллион совет ажылчы чоннарының акша орулгазын бедидери баш удур көрдүнген. Өскези массалыг негелеңиң барааннарын бүдүрерин хөгжүдүрүнге болгаш оларның шыпарын бедидериниге хамаарышкан. Ол угланыышкыннарга ажылдар амдаа уламчылаар. Улустуң амыдыралын экижидери-биле холбашкан соругаларны шиитпирлээриниге өскелеп турган, ол айтырыгларны шиитпирлеп болур. Совет кижи бүрүзүнүң салым-чолу, аас-кежии хамааржыр ол улуг хереккe амыдыралдың мырыңай төвүнде турар профэвилелдер идепкейлиг киришпес болза, кым аная киржир боор.

Эштер! Бүдүрүлгеге демократтыг үүүдерни хөгжүдерин партия бирги чергениң ужур-дузалыг үүлү кылдыр санап турар. Социалистиг ниитилелде күш-ажылчы кижи болза кандыг-бир операцияларның, кандыг-бир айтыышкынларның механиктиг күүседиктизи эвес болгай. Аная бодунуң үүгле кужениишкиннериниң дорт түңнелдери эвес, ниити күш-ажылчы чорудулгага оларның туружу болгаш ужур-дузазы база чугула. Ниити хереккe бодунуң хуу салыышкының киирериниге чүткүл болгаш ындыг аргалыы күш-ажылчы ажылчорудулгага кончуг улуг идиишкин болуп, масштабтыг, күрүне ёзузу-биле бодап билириниге өөредир, ниитиниң сагыш салыышкының бодунуң хуу сагыш салыышкының ыңнаш кылдыр билириниге дузалаар.

Социал болгаш ажыл-агыйжы планнарны ажылдап кылып тура, кайда ооң үнүп дыкнан, ооң саналын барымдаалап, ооң туружун чөтүг көрүп турар болдур — ында ажылчын кижи үүгле аная бүдүрүлгениң ёзулуг ээзи, бодунуң салым-чолунуң ээзи кылдыр бодун санаар. Аная политиктиг соругалар болгаш бүдүрүлгениң соругалары каттыжар.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам-на калбаа-биле киириштирип тура, профэвилелдерниң ол талазы-биле кылып турар үүлү социалистиг демократизмниң илерээшкининиң үүгле бирээзи-дир. Ниитилелдиң салдарлыг күжү болбушаан, профэвилелдер бистиң политиктиг бүгү системавыска, социалистиг демократияны хөгжүдериниге улуг рольду ойнап турар. Аная биске кол айтырыг болза, демократия деп өөстүң алыс утказы болур, а тодаргайлаарга, улусчу эрге-чагырга, өскээр чугаалаарга, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң хереэн шиитпирлээриниге массаларның киржилгези, В. И. Ленинниң чугаалааны-биле «ёзулуг улусчу бот-башкартыылга» болгаш болгаш болур-даа. (В. И. Ленин. Чог. долу чыындызы, т. 34, арын 316).

Социализм болгаш демократия чарылбас. Коммунизмни тургузуп тура, бис демократияны улам-на калбаа-биле хөгжүдер бис. Чугаа болза социалистиг демократия дугайында, өскээр чугаалаарга, политиктиг-даа, социал-даа, экономиктиг-даа кавыларны хаара тудуп турар, үүнүп-дээ мурнунда социал чөтүг чорукту болгаш социал деңчорукту хандырып турар ындыг демократия дугайында боор турар.

Эштер! Амгы үеде чуртта профэвилелдериниң барык 700 муң эге организациялары, чартык миллион хире пехтер комитеттери, ийи чартык миллион профэвилел бөлүктери бар. Ол болза кончуг улуг күш-тур. Ол күш беш чыл планнарын күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш болгаш ооң шынар талазы-биле бүгү көргүзүглерин экижидери дээш демиселдиң мурнуку одуругларында хөделип турар. Ол күш бүгү күш-ажылчы коллективтерде, өскээр чугаалаарга, политиканың болгаш экономиканың улуг билиишкиннерин практика дылынче шилчидип турар, амыдыралга, ниитилелге хамаарылганы хөй талчаларда кижилерни кижизидип турар ындыг черлерде хөделип турар.

Кижиниң ажылдап турар коллективи аная бажыңы, өг-бүлези, школазы дең болур. Бир салгалдан өске салгалче профессионалдыг дуржулга, мергежил болгаш кызыл ажылдаар чанчылдар чүгле аная дамчып турар. Чогум-на аная — апыяктарга коммунистиг иделлиг чорукту, партияның хереэнге шынчы чорукту, үргүлүү мурнунга чоруурунга белен чорукту, эң-не берге, шиитпирлиг участоктарга турар чорукту дамчыдып бээр.

Профболук чок, профком чок азы завком чок күш-ажылчы коллективи бодаарыы бизин берге. Профэвилелдиң миллион-миллион активчилери, ол энергиялыг болгаш инициативалыг кижилер, ажыл-ишчи бүрүзүнге, өг-бүле бүрүзүнге чаагай сеткилди, сагыш човаашкыны болгаш дузаны эки тура-биле болгаш эк сеткилдин-биле берип турарлар. Хөй-ниитичиниң ындыг берге, ынчанмыяке ындыг чугула күш-ажылы хүндүлеллге болгаш өөрүп четтириишкинге кезээде таваржын чоруур болзун.

База бир бодал бар, эштер. Ажыктыг чорукче болгаш шыпарже партияның угланышкыны бистиң бүгү хөй-ниити, ооң иштинде профэвилел ажылывыстың стилинге база хамааржыр деп бодай-дыр мен. Ол чоруткан хемчеглерниң саның сүрген хереэ чок. Эмин эрттир хөй, эмин эрттир үр хуралдан турар эвес бис ыйнаан? Янзы-бүрү саазынарны — айтыышкыннарны, шиитпирлерни, доктаалдарны — ол саазыннар амыдыралдың бодунга чүү өскертип турарын хынап көөрүн үттүпкаш, ону эмин эрттир хойну үндүрүп турар эвес бис ыйнаан? Саазынарның саны эвес, хуралдарның саны эвес база ооң үрү эвес, а политиктиг тодаргай угланышкын, ажыл-херетки чорук, практиктиг түңнелдер — хөй-ниити ажылын чугулаган база үнелеп көөрүнүң барымдаалары ол-дур.

Эштер! Совет профэвилелдер улуг материалдыг баазалыг болгаш хөй саң-хөө курлавырлыг.

Амгы үеде партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң профэвилелдериниң тургузуун шыңгыызы-биле эде тургузар, оларның ажыл-чорудулгазының хевирлерини болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылдар чоруп турар. Ол чорук профэвилелдериң ажылынга эки салдарлыг болур дээрзинге чигзиниг турбас.

Боттарының эргелерин боттандырын чорударынга профэвилелдериң аргалары хөй — ажылчын хуралдар, доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге хуралдары, коллективтиг кереэлер бар. Олар хөөйлу үндүрер эргелиглер. Ниитизи-биле алырга, профэвилелдериң эргелери болгаш аргалары хөй. Оларны улам-на долузу-биле болгаш дээштии-биле ажыглаары чугула.

Профэвилелдериң ажылагыйжыларга, администрацияга бүгү чөтүг негелеллерин партия чугаа чокка деткиир дээрзинге силерни бүзүредип тур мен, эштер.

Эштер делегаттар! Бистиң үевис болза күш-ажылдың кижизиниң бүгү делегейге төөгүлүг ролюн чайгылыш чокка көдүрериниң үезин болгай. Бүгү-ле черлерде ажылчы чоннар тайбың болгаш делегейиң айыл чок чоруу дээш, национал хосталга болгаш социал деңшилге дээш демиселдиң мурнуку одуругларында чоруп турар. Олар деңшилгениң салым-чолун боттарының холдарынга алган. Ол болза ыаныштыг, күштүг холдардыр!

Ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкининде боон турар оскерилгелериин ниити угланышкынынга үнелээшкинни бистиң партиявыстың сөөлгү съездилериниге берген болгай. Ажылчын шимчээшкини ниитилел деңшилгелиниң улам-на улуг чугула фактору болу берген деп чүвени бис барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар бис. Ооң-биле кады төөгүүн мурнунга ооң харыысалгазы улам-на улуу-биле өскен. Күш-ажылдың бүгү делегей армиязының чаңгыс эвин — социал деңшилге дээш демиселге, тайбың болгаш улустарның аймык чок чоруу дээш демиселге чаңгыс эвин бижыглаарының эргежок чугулазы ооң үнүн турар.

Планетаның бүгү будуннарындан делегациялар чедип келген профэвилелдериң XVI съездизи болза пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының лозунгунуң амыдыралчызының кайгамчыктыг көргүзүү, янзы-бүрү чурттарда ооң ужур-дузаазын эки билип турарының хереэзин болур. Даштыкыдан келген бүгү аалчыларга изиг байыр чедирерин мөөң чөпшээреп көрүкер!

Национал-даа, улустар аразының-даа талазы-биле ажылчын шимчээшкининиң янзы-бүрү агымнарының аразында кады ажылдажылганы тургузарынга таарымчалыг байдалдар бегүн тургустунган дээрзинге бис бүзүрээр бис. Профэвилелдериң аңгы-аңгы угланышкыннарының аразында харылаалары улам-на доктаамал боон бар чыдар, хөй-ниитиниң күштери-биле ооң кады ажылдажылгазы улгадып орар.

Делегейниң эң улуг профэвилелдер төптери — Күш-ажылдың Бүгү-делегей конфедерациязы-биле болгаш Хостуг профэвилелдериниң делегей конфедерациязы-биле, Делегейниң профэвилелдер федерациязы-биле кады ажылдажылганың ниити турштарының болгаш таарыштырып тургузарынга дузалап турар дилээшкиннериниң кандыг-даа базымнарынга бис байыр чедирин турар бис.

Бүгү делегейниң профэвилелдер шимчээшкининиң чаңгыс эвин чедип алыры — ол үр үеник болгаш нарын ажыл-чорудузга болуп турбуже, ол өрү өзүн хөгжүүр дээрзинге бүзүрелдиг бис. Кандыг-даа болза совет профэвилелдер ылап ол перспективаларга ажылдап турган болгаш моон соңгаар-даа ажылдаар апаар.

Даштыкы политиканың айтырыгларынче шилчип тура, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң делегей аренызынга ажыл-чорудулгазы дээрге улуг болгаш дүшкүүрлүг ажыл—ол партияның XXV съездизинге хүлээп алдынган делегейниң кады ажылдажылгазының болгаш тайбың дээш демиселдиң программазы-биле тодараттының турар болгаш тодараттынар. Ол программа үүгле чаңгыс чылга хамаарыштыр тургустунмаан дээрзи биидингир болбайн аан. Ынчалзажок чаңгыс чылда безин эвээш эвес үүлдер кылдыган.

Бирги эзлчегде ол акы-дүнмалышкы социалистиг күрүнелериниң чаңгыс эвин бижыглаарынга, оларның бүгү талалыг кады ажылдажылгазын ханыладырынга хамааржыр.

Социалистиг күрүнелериниң удуртулгазының аразында харылзаалар үргүлүү шакпынчын бар чыдар. Крымта чугаалажыышкыннарны чугаалаваска безин СЭКП-ниң XXV съездизиниң соонда акы-дүнмалышкы партияларының удуртукчулары коллективтии-биле үш катап — Берлинге, Бухарестиге, Москвага ужурашканнар. Мырыңай чаа Софияга делегей болгаш идеология айтырыгларының талазы-биле ТК секретарларының эзлчеглиг, ам дорт дутаар ужуражылгазы болуп эрткен. Партийжи-организастыг ажыл талазы-биле секретарларының, Варшава керээзиниң күрүнелериниң даштыкы херекте министрлериниң комитединиң бирги хуралы удавас болур.

Бистен ырак 1914 чылда империалистиг дайынга хаара туттурган, адаанчашкак болгаш көөр хөөн чок чорук-биле хаара туттурган делегейге келир үе дугайында бодавышаан, Владимир Ильич Ленин мынча деп бижээн: «Кандыг-даа националдыг ажылчы чоннар массаларының хөөйлу ёзугаар хереглелдериң болгаш деңшилгелиг чүткүлдерин интернационалдыг чаңгыс эпке ең баштай шиитпирлеттинген турар кижи төрелгетениң ниити чуртталгазының чаа дээди хевирлерин... социалистиг шимчээшкин тургузар». (В. И. Ленин. Чог. долу чыындызы, т. 26, арын 39—40).

Бөгүн ол чорук социалистиг күрүнелериниң улуг найыралдыг, деп эргелиг өг-бүлезиниң боттуг практиказы болу берген. Акы-дүнмалышкы чурттарның кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле бүгү үүлдерни хаара тудуп турар ажылда үүгле топ органнар эвес, бистиң партия, совет болгаш ажылагыйжы организациялардың хереи кырында бүгү звенолары, а ол ышкаш хөй-ниити организацияларының, ооң иштинде бистиң чуртувустуң профессионалдыг эвилелдериниң калбак четкизи хаара туттунган.

Польшада «Катовице» чергелиг улуг металлургия комбинады чижектиг улус ажылагыйының кол тудугларын тургузаарынга бистиң өөңүктеривиске дузалажып, ам бо хүннерде үүс-үүс, мөн-мөн совет кижилер акы-дүнмалышкы чурттарда ажылдап турардар. Бисте база эвээш эвес ажылчыннар болгаш специалистер акы-дүнмалышкы чурттардан кээп ажылдап турар. Социалистиг чурттарның кады тудун турар тудуу — Оренбург — ССРЭ-ниң барын кызыгаары газ дамчыдылгазы эрткен чылын бир муң ийи үүс километр бурунгаар шойлген. Ол болза он беш муң кижилиг тудугжуларының интернационалчы коллективиниң улуг чедиишкини болур. Оларның тудун турары Европада эң улуг магистралы ажыглаалга кирер хүну ырак эвес.

Кубада никель индустриязын хөгжүдеринге ЭДЧ кежигүннери бүгү чурттар киржип турар. Атомнуг электростанцияларның дериглелерин бүдүрериниге ЭДЧ кежигүннери чурттарның ам эгелээн специализациязы болгаш кооперациязы кончуг чугула ужурдузалыг болу берген.

Ол ажыл-хереккe бистер шупту чанчымыгын калганыыстан ону хүн бүрүүнүң үүлү деп көөр бис. Ынчаарга ол багай эвес. Бир демиг кады ажылдаары бистиң медерелиистиң, бүгү амыдыралыыстың тудуш кезээ болуп турары эки-дир.

Социалистиг чурттарның улустарын каттыштырып турар акы-дүнмалышкы харылзааларының үндезининиң кайы хире күүлүүн болгаш амыдыралчызын улусчу Венгриянын алдарлыг бүдүрүлгези — «Кызыл Чепельдин» коллективиниң чоокта чаа үнүрген кайгамчыктыг эгелээшкини көргүзүп турар. Чепельжилер Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартып, Совет Эвилелинче чорудар бараан белеткээрин хуусаа бетинде күүседир талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни боттарынга алган. Болгарияның болгаш Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның болгаш Чехословакияның ажылчыннары база ындыг эгелээшкиннерни үндүрген.

Октябрьның хереэ-биле, бистиң чуртувус-биле, бистиң коммунистиг ажылывыс-биле эң-сеткил каттыштырылгазының ол хире дээштиг, сеткилсагыш хайнышкынныг илергелээшкини дээш акы-дүнмалышкы чурттарның ажылчы чоннарынга бо съездиниң индириндеи чүректиң ханыындан өөрүп четтириишкиниң илергелээрин чепшээреп көрүцер. Совет ажылчын ангы, бүгү совет ажылчы чоннар боттарының даштыкыда эштериниң чаагай инициативазынга төлептии-биле харылап, коммунизм тургузуушкунунга, бистиң сырый кады ажылдажылгавысты хөгжүдеринге чаа-чаа ажыл-хереткер-биле харылаарлар деп чугаалазымза, бистиң ниити болалывысты илергелээнивис ол деп бодай-дыр мен.

Бир эвес ханы бодап көөр болзувусса, мында бистер шынар талазы-биле чаа болуушкуп — чаңгыс аай сорулгаже хей-аът кирген чаа делегейиң миллион-миллион тургузукчуларының интернационалчы шимчээшкиннинг боон турар-дыр бис, эштер. Ол эгелээшкин улуг ужур-дузалыг, ооң келир үезин улуг.

Болувустуң даштыкы политикавыс талазы-биле бис, бистиң социалистиг эвилелчилеривис ленинчи угланышкынны эдерип, быжыы-биле чоруп олурар бис. Колониалдыг дарладан хосталган чурттар-биле кады ажылдажылганы хөгжүдүп база ханылатпышаан, бар арга тургустунганда бүржуаз күрүнелериниң чүвени боттуу-биле бодаар болүктери-биле демиңг хөделбишаан, социалистиг чурттар делегейниң политиктиг байдалын ажижидиринче угланган тодаргай инициативаны идип үндүрүп турар. Варшава керээзиниң киржиичилери боттарының Политиктиг Консультативтиг Комитединиң ноябрьда болган чөвүлел хуралынга чогум-на ындыг саналды идип үндүрген. Социалистиг демкаттыштырылгазының тайбың болгаш улустариың айыл чок чоруу дээш чайгылыш чок демиселин Европаның болгаш делегейиин хөй-ниитизи калбаа-биле медерел билип турар.

Ынчалза-даа улустар аразынга сонуургалдыг салдар чедиирикчи политиктиг бөлүктер капитализм делегейинде амдаа бар. Эрги делегейнин реакциялыг күштери чаа үүлүүн өзүп, быжыгыышкыны-биле эштежир черле хөнүү чоктар.

(Уланчыны 3-кү арында).

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛ ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVI СЪЕЗДИЗИ

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР — БИСТИҢ НИИТИЛЕЛИВИСТИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

(Төнчүү. Эгеан 1-ги, 2-ги арыпларда).

Чижээлээрге, Африканың болгаш Азияның колониалдыг дарлалдан хосталган күрүнелериниң хостуг, хамаарышпас политиказы болгаш депшилгелиг хөгжүлдези-биле эптежирин шуут күзевейн турарлар. Оон сөлүү чижээ — Зэирде боо-чепсектиг үскүлежиишкининге НАТО-нуң холгаарлаашкыны болгаш Ангола Улус Республикада удур нүүлүү чаа кампания болур. Национал-хосталгалыг демиселдин көскү ажылдакчылары — Конго Улус Республиканың президентизи Мариан Нгуаби болгаш Ливанның депшилгелиг Социалистиг партиязының даргазы Камаль Джумблат олардың дүржок өлүрүкүү чоруктун үржууидан амы-тыныдан чарылганы база-ла оон дугайын чугаалап көрейн. Амгы үеде ону үш кол факторлар-биле тодарадып турар деп чугаалаар ийик мен. Биреэде — ол дээрге янзы-бүрү адырларга кады ажылдажылга дугайында 1972—74 чылларда чарган чугула керээлер болгаш дугуржулгалар-дыр. Ийде — чаңгыс черде таптаашкынныг чамдык байдал. Америк тала баштайгы үеде ону Каттышкан Штаттарда соңгулда мурнунуң кампаниязы-биле тайылбырлап турган, ынчалзажок эрге-чагыргага Вашингтонда чаа администрацияның киргениниң баштайгы ийи айы от таптаашкынны ажып эртеринче орадажышкынны көргүспейн турары. Адактың соонда үшкү фактор — ийи чүүдүн болгаш бүгү-ниити тайбынның эргеажыныг деп эргелиг база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниг боттуг улуг аргаларның бары.

Моон-биле холбаштыр чамдык тодаргай чоокта бистин санап турарывыс-биле шуут боттуг сорулгалар дугайын чугаалаайн. Ол дээрге, бирээде, стратегиг шаап халдаашкынның чепсээн кызыгаарлаары, анаа үндезилээш талаларның деп болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунун принцивин шыңгыы сагып турган, чепсегленишкинни кайы кайызының кызырарының дугайында 1974 чылда колдуунда дугуржун алган чаа дугуржулганы белеткээри болгаш анаа ат салыры. Оон ынай, ол дээрге — химиктиг чепсектерин эн-не айылдыг, өлүмүг хевирлерин хоруур болгаш узуткаар талазы-биле ССРЭ биле АКШ-тың кады кылып болур ниитилеливизи болгаш чепсегленишкинни эндере бүдүрин доктаадырының база улустарының аймыл чок чоруун быжыглаарының өске-даа хемчегле-ри-дир. Ол дээрге — ол ышкаш АКШ-тың тургусканы ылгай көөрүүнүң шаптыктаашкынарын чайладырыңа болгаш бо айтыырлар талазы-биле шагда-лз ат салган дугуржулгаларның күштүг болуурунга үндезилээш, бот-бодунга ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларны калбаз-биле хөгжүдери-дир. Адактың соонда, ол дээрге — Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбын таарыштырылганы чедип алыр дээш бистин чүүдүрүстүн дугуржулгалыг ажылдаарыдыр.

Бистер — ол бүгү аргаларны идепкейлиг ажылгаар дээш туржун турар бис.

Ынчалза-даа совет-америк харылзааларны улам ыңай экижидериниг болгаш хөгжүдериниг шуут удур салдарлыг байдаллар база бар. Оларның бирээзи — ССРЭ-ниң талазыдан «дайын ыжыныы» дээр хөөзүн нүүлүү кампанияны калчаарадып турары болур. Бо дугайын чоокта чаа база чугаалаан болгай мен. Өскези — ол дээрге Совет Эвилелиниң иштики херектериниг туска америк албан черлериниң холгаарлаарын шуут ораадажып турары-дыр.

Канчаар чүүдүрүстүн өскелерин өөредириниг Вашингтонуун өөрүүлүү туска хамаарышпас эргелиг чаңгыс-даа күрүне хүлээп ап шыдаас деп бодаар мен. АКШ-тың бодунда херектиг байдалы-даа, даштыкы делегейге оларның ажыл-чорудулгазы болгаш политиказы-даа ыңдыг чүүкүл кылырының үндезинин бербейн турар болгай.

База катап чугаалап каайн: ыымнын-даа талазыдан, кандыг-даа чылдак-биле бистин иштики херектеривисти холгаарлаар чорукка эптешпес бис. Чогумчалыг харылзааларны ыңдыг үндезинге хөгжүдери канчаан-даа болдунмас.

Бодунун туска хамаарышпас эргелери, бодунун төлептиг чоруу болгаш бодунун сонуургалдары дээш Совет Эвилели кезээде туржун келген болгаш быжыы-биле түржүр. Оон-биле кады өске таланың тодаргай, боттуг көрүүшкүүн бисте кезээде хандыр билип база дугуржуруңга белен чорук-биле уткып турар.

АКШ-тың күрүне секретары дээрги Вэнс чугаалажыышкын кылыры-биле чоокку хүннерде Москваға келир. Оон кандыг бодалдарлыг келирин көре бээр бис. Совет-америк харылзааларның улам ыңай хөгжүлдези канчаар уламчылаарының чугулазын бүгү кижилер билип турар болбайн аан. Ол харылзаалар чаагай хөжа-хелбээ болурун күзээр ийик бис. Ынчалза-даа ону чедип алырда бот-боттарын билчириниг боттуг деннели болгаш бот-боттарыңа эвилен чорук эргежок чугула бооп турар.

Бистин ийи чүүдүрүстүн улустарының сонуургалы, бүгү-ниити тайбының камгалаарының сонуургалы болгаш ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзаа кедизинде барып чогумчуур дээрзинге бүзүрээр бис. Бүгү херектин ужуру чүл дизе, оон кажан болдунарында, ажыктыг хөй чүүлдерни кылыр дээш чеже хире хөй үеашкты чарыгдаарында.

Бир эвес Барыын Европа чүүдүрүстү-биле бистин харылзааларывыстың дугайын чугаалаар болза, ниитизи-биле ол багай эвес хөгжүп турар. ССРЭ биле Франция болуунун үезинде чавырлышкынның эгелекчилери турган, оларның аразында харылзааларны «чогумчалыг» дижип турганнар. Ол ам-даа ыңдыг: экономика болгаш культура талазы-биле хөй-ниити харылзаазын бисте тудун турар. Ол ышкаш даштыкы политиканың чамдык айтырыгларына кады ажылдап турар бис. Францияның, ГФР-ниң, Италияның, Великобританияның удурткучулары дүшкүүрлүг чоруктун чавырлышкынының политиказын, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын детки-кип турарын Совет Эвилелинде үнелеп турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларга ам-даа хөй чүүлдерни кылып болур болгаш кылыр ужурлуг деп бодап турар бис. Эчизинге чедирер ужурлуг чамдык эгелээшкиннер ам-даа бар. Бо чылын Францияже болгаш ГФР-же алдаанның аян-чоруун кылыр деп турарым билдингир болгай. Ам болур чугаалажышкынныр ол чүүдүрүстүн харылзааларны хөгжүдериниг чаа адалгаларны үүдүрүп болуурунга чаа адалгаларны бээр дээрзинге идегээр бис.

ССРЭ биле Испаниячыл харылзааларын чоокта чаа катап тургускана Европада политиктиг амыдыралга көскү болуушкун болган. Сөөлгү үеде бо чүүдүрүстүн-биле, ылангыя экономиктиг ажыл-херектерге багай эвес кады ажылдажылга бисте тургустунган. Ам бистин харылзааларывыс улам ыңай хөгжүүр апаар. Испанияның политиктиг амыдыралында демократизацияны сонуургал-биле хайгааравышаан, ол орукка улам ыңайгы чедиишкиннерлиг болурун ыспан улуска күзеп турар бис.

Эштер! Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле төвүлел хуралдың Түнел актыының 35 күрүнелериниң болгаш чазактарның баштыннары боттарының холунун үжүү-биле быжыглаан хүнден бээр чээрби ай эрткен. Ол үеним дуржуунда Европага тайбын улам быжыгып, а чүүдүрүстүн аразында экономиктиг, культурлуг болгаш өске-даа харылзаалар көскүзү-биле калбарып, байлакшаан. Бисте, Совет Эвилелинде, анаа байыр чедирин турар. Чавырлышкын уламчылазын дээш туржун турар бис. Анаа бүгү талалыг идиг-ни бээр бис, улустарның сонуургалы ону негеп турар.

Ам Европа төвүлел хуралының киржикчилери чүүдүрүстүн — оларның төлөөлекчилериниң Хельсинкиниң соонда баштайгы ужуражылгазы — Белградка болур ужуражылгага белеткел калбарып турар. Тускай хамаарышпас күрүнелериниң боттуг, ажыл-ишчи чугаазы анаа болган турарын болдуустун талавыстан күзеп турар бис. Хельсинки төвүлел хуралын Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле төвүлел хурал деп адаан болгай. Ынчаарга Белград ужуражылгазының кол утказы Европага тайбын болгаш айыыл чок чорук дугайында, Европа улустарының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында сагыш салышкын болган турар ужурлуг деп санап турар бис. Югославияны-ла ужуражылганың кол сорулгазы — ыңдыгнан чүүлдерни чүгле түннээри эвес, харын улам ыңайгы кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле чамдык сүмелерни болгаш саналдарны дугуржун алыры болур деп бодап турар бис.

Чоокку Чөөн чүк — кичээнгейни хаара тударын уламчылап турар өске бир девискээр ол. Сөөлгү неделяда ында дипломаттыг идепкей көскүзү-биле белип турар. Бо бүгүнү эп көөрге, Женева конференциязының ажылын катап эгелээри улам-на боттуг чүүл апар чыдар ышкаш-тыр. Ыңдыг болуушкунга үүгле байыр чедирер апаар.

Женева конференциязы дээргe сорулга ол эвес-тир. Кол чүве болза оон ажылының үреттүннелдиг, чөптүг болурунда. Тайбының негелделерин бүгү тодаргай чүүлдери-биле ажылдап кылыры — ол дээрге хамыктың мурнунда маргылдаалыг талаларның боттарының хөрээ-дир. Ынчалза-даа Совет Эвилели Женева конференциязының кады даргалакчызы болгаш үстүнде чугаалааныыс девискээриниң чоогунда турун турар күрүне болганда, келир үеде тайбын таарыштырылганын кол принциптиринге болгаш угланыышкынарынга хамаарыштыр боду санал-оналдарлыг болун турар.

Чоокку Чөөн чүкке тайбың дугайында ылаштыг түүнел документиниң (азы документилериниң) үндезини дайын аргазы-биле девискээр эдлеп алырын болдурбазының, ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң хамаарышпас болгаш айыыл чок догуннаан турар эргезинин принциви болур деп санап турар бис. Палестинаның араб улузунун казыттынмас эргезин, ол улустун бот башкартынар болгаш бодунун күрүнезин тургузар эргезин киришпирбишаан, хандырган турар ужурлуг дээрзи черле билдингир-дир.

Израиль шериглериниң 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб девискээрлериниң үндүрерин тайбын дугайында документилерге көрген турар ужурлуг дээрзин бис марыыш чок деп санап турар бис. Ыңдыг үндүрүлгени дораан эвес, а үе-чадалап, чижээ, эдээн каш айлар дургузунда, шыңгыы доктааткан хуусааларда боттандырган турун болур. Израиль биле оон араб кожаларының — үскүлежиишкининиң киржикчилериниң аразында чогуур кызыгаар шугумун ылаптыг тодаратқан турар ужурлуг. Ол кызыгаарлар шуут доктааттынган болгаш үреп болбас деп чарлаттынган турар ужурлуг.

Израиль шериглерни үндүрерин доосканындан эгелээш, үскүлежиишкининиң киржикчилери араб күрүнелер биле Израильдиң аразында дайын байдалы соксаар болгаш тайбын харылзаалар тургустунар дээрзин барымдаалап турар бис. Оон-биле кады бүгү талалар бот-боттарының суверенитедин, девискээриниң бүрүн бүдүн турарын, дээш болбас эргезин болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун хүндүлежириниң хүлээлгелерин боттарының аразында алыр, дедегей айтырыгларында маргылдааларын тайбын арга-биле шиитпирлээр ужурлуг.

Доктааттынган кызыгаарның кайы-даа талазында, чогуур күрүнелериниң чөпшээрешкенээ-биле, чепсек дүжүрген зоналарны—кымга-даа чаңгыс талалыг артык чүүл бербейн, тургускан турун болур ийик. Ол зоналарның иштинге ылап доктааткан хуусаада КНО-нуң чепсектиг онза күштерин ийикие азы КНО-нуң хайгааракчыларын киирген турун болгу дег.

Конференцияның түнел документилериниг Тирап өдүүлеп база Акаб мугулдурлап бүгү чүүдүрүстүн, Израильди киириштирбишаан (дайын байдалын соксаткан соонда), судноларының эртериниң хоттуунун дугайында чүүл, а ол ышкаш Египеттің бүрүн эргезинде турар Суэц каналы-биле судноларның эртериниң дугайында Египеттің медегелеп база кирген турза чогуур болгу дег.

Бистин саналывыс-биле алырга, тайбың таарыштырылганың негелделериниң күүселдеан, бир эвес дугуржун турар талалар ону күзээр болза, КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниден, а харын чамдык күрүнелерден-даа, чижээ, Совет Эвилелиниден, Каттышкан Штаттардан, Франциядан, Англиядан магадылаттынган турун болур. Магадылакчы күрүнелер чогуур зоналарда КНО-нуң күштерине боттары хайгааракчыларлыг турун болгу дег-дир. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг тайбының болдунун болур үндезиниериниң дугайында бистиң бодалдарывысты эп кысказы-биле көөрге мындыг-дыр, эштер. Бис ону кымга-даа албадавайн турар бис, ынчалза-даа өскелериниң бодалдары-биле таныжарынга беленивис ышкаш, оон дугайын чугаалаза ажыктыг деп санап турар бис.

Чоокку Чөөн чүкке тайбың таарыштырылга-биле холбаштыр ол девискээрге чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга салдар чедирериниг дугайында айтырыгны чогуур күрүнелер чугаалажып көрүп болур доор дугайын бис чугаалаан болгай бис. Черле ынчаш дедегейге боо-чепсек садыглажырының айтырыңга санаал-онал солчулгазын кызза эки боор.

Ам тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарының кол айтырыы кылдыр СЭКП-ниң XXV съездизинин айытканы чепсегленишкинни кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкинин дүжүреринің айтырыының дугайында каш сос.

Стратегиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкынар дугайын чугаалаан болгай мен. Ядролуг чепсектин бүгү шенелдерин хоруур дугайы үеэи келген эң чугула айтырыг болур. Ол бистин планетаныстың амыдыралга биологиядаа база мораль-политиктигдаа улганыышкын-биле дорт үре-түнелдиг, салдарлыг болур ийик. Бир эвес ядролуг чепсекти шынар талазы-биле сайзырангайжыдарын, ыңдыг чепсектин чаа хевирлериниң тыптын келирин кызыгаардаан турар болза, ол биче эвес боттуг чүүл болур ийик.

Ядролуг чепсекти бүрүн хоруурунун удурланыкчылары ковтродь айтырының шиитпирдээриниң бергелериниг үр үеде чылдак хаан кедгеннер. Контрольга идередилгениң национал чепсектери шуут четчир дээрзинге бис ам бүзүредиг бис, ону специалистерин түнелдери-даа бадыткан турар. Ынчаарга дугуржулгаже орукту арыгдаар дээш Совет Эвилели барын талакы күрүнелерге уткуштур шыңгыы базымны кылган. Ядролуг чепсектин шенелдезин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруурунун дугайында керээнин бистин төлевиделивисте кайы-бир таланың керээлиг хүлээлгелерин күүседип турарынга кандыг-бир чигININишкин бар таварылгада ол черинге, эки турага үндезилеп хынанда кылып болурун ам көрүп турар. Ол дээрге—бүгү талаларның туружун барымдаалаан сарыылдыг чөпшээрежилге-дир.

Ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн соксадыры ядролуг бүгү күрүнелер керээнин киржикчилери апарганда, чүгле ынчан болдунар деп чүве билдингир-дир. Керээ чүгле ынчан болдунун эчис сорулгаларына ёзулуг бараан болур.

Ядролуг чепсекти Бүгү-европа төвүлел хуралының киржикчилери бүгү күрүнелер бот-боттарына улуг баштай ажыглаазының дугайында Варшава керээзинин киржикчилери чүүдүрүстүн саналын ангы-ангы чүүдүрүстүн аймыгы-ангы чүүдүрүстүн хайгаарап турар бис. Барының талакы күрүнелериниң—бирги эдлегде НАТО кежигүннери чүүдүрүстүн удуртукчу ажылдакчылары ол чугула саналдың ужур-утказын эки бодап көрген турары, бир эвес санал өске таладан үнген болза, ол айыылдыг болгаш оон ойталаар дээр янзылыг сарыыл чок, ала-чайгаарлап көөр чоруктан чайлаары күзевиг.

Ядролуг чепсекти хереглээриниң кыжанының болгаш ону ажыглаарының белеңин кол черге тургузарының политиказы кижи төрелгетенге улам-на айыылдыг апар чоруурун медереп билир үе келген. Совет Эвилели ядролуг чепсектин тыптын келгениниң баштайгы хүннериниден эгелээш-ле, ону хоруурду болгаш узуткаары дээш туржун келген. АКШ ядролуг чепсектиң монополизиын тудун турда, ынчан-даа ыңдыг турган, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың ядролуг күүчүлериниң деннешкинин бүгүдө хүлээп көрүп турар амгы-даа үеде ыңдыг бооп турар.

Чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып турда бот-боттарындан үлегер алырының практиказын, азы күрүнелериниң чаңгыс талалап, өскелер база оон-биле харылаар доор дээш эки хөделишкинни кыдырын ажыглап болурунун болгаш оон ажыктыының дугайын хаая эвес чугаалап турар. Ыңдыг метод база ажыглаттынган турун болур доор. Ынчалза-даа ол үүгле бот-боттарының чаагай турa-соруу болгаш бот-боттарыңа идегежилге бар турда ажыктыг болур.

Бир тодаргай чижектен көргүзейн. Төп Европага чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинни кызырар дугайында чугаалажышкынар дорт чыл мурнунда эгелээн. Кызырышкын дугайында. Чугаалажышкынар чоруп турда оон киржикчилери ол девискээрге оода боттарының чепсектиг күштерин улгаттырарындан ойталаан болза, оон сарыылдыг болгаш боттуг чүүл болун болгу дег. ССРЭ боттарының эвилелчилери-биле кады чогум-на ону чаңгыс эвес удаа саналдан келген. Бис болза Төп Европага боттарывыстың чепсектиг күштеривистин санын каш чыл улаштыр улгаттырбайн турар бис. Моны, чижээ, НАТО чүүдүрүстү канчаар көргенил? Олар ыңда боттарының чепсектиг күштерин улгаттырарын үүгүлчүлевишаан турар.

Бис ам чүнү кылыр ужурлуг бис? Совет Эвилели барын талакы күрүнелериниң үлегерин эдерер апаар бе? Ынчаарга ол үлегер багай, ынчаңгаш биске ону эдерери, ажыыбиле чугаалаарга, күзевиг эвес.

Богун бис база катап ыңчаар медегген турар бис: Төп Европага чепсегленишкинни болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында дугуржулганы шуут чедип алгыже чедир ол девискээрде шериглеривистиң санын ковдетпезиниге белен бис. Бир эвес НАТО-нуң ында күштери өспес болза аан. Чугаалажышкын талазы-биле, ынчалдыг дээргилер, бо саналды хүлээп ап көрүнер, чепсектиг күштерни кызырарыңче орукта баштайгы болтут базым кылдыр хүлээп ап көрүнер! Оон кым-даа когаравас, а тайбының хөрээ, улустарның айыыл чок чоруунун хөрээ чүгле улуп алышкыныыг болуру чөптүг болгай.

Эштер! Совет улус хөй шылгалдаларны эрткен. Ол дайын одун эрткен, чидириглериниң кажыыдалын-даа, тиилелгелериниң өөрүшкүзүн-даа көрген. Бо бүгү дээш төлептиг шаанал—совет кижилериниң боттарының ходдары-биле боттарына тургузун алганы чыруткылыг амыдыралы ол. Дайын төнгениниң соодулде бистин чүүдүрүстүн эрткениниң тайбын үзеп ийи чылдар ол дээш төлептиг шаанал база болган. Ол болза бистин чүүдүрүстүн хөй чүс чылдыг бүгү тоогузунун иштинде эн-не узун тайбын үе болур. Чүгле 1945 чылдың соолунде делегейге чүс ажыг катап дайын болганы дайынныг үскүлежиишкинкинкер хын үнгүлээн болгай.

Совет улус болдунун партиязының тайбында ыңакшылдыг политиказын үнелеп турар. Тайбын турушту, быжыг, идегелдиг болзун дээш совет улус бүгү чүүлдерни кылырына белен болгаш кылып-даа турар. Чүүдүн даштыкы политиктиг ажыл-херектерин чорудар кыдыр партияның болгаш улустун бүзүрээн коммунистер бистерниң кижи бүрүзүнге ышкаш, меңээ база, од кайгамчык, чаагай сорулганың эрге-ажыы дээш ажылдаарындан бедик хүлээлге болгаш аас-кежик чок дээрзин силерге чугаалап болур мен, эштер.

Эргим эштер! Совет профэвилелдериниң XVI съездизи бистин чүүдүрүстүн алдарлыг, юбилейлиг чылда эртип турардыр. Россияның ажыдчы чонварының коммунистер партиязының, ленинчилериниң партиязының кодүрүп үндүргени Октябрьның тугу 60 чылдарда киискип турар-дыр.

Юбилейлиг чыл—ол дээрге кезээде сактыышкынарының чылы, түнелдер үндүрериниң чылы болур. Ынчалза-даа коммунистер, бистер, ыңдыгнан чүүлдериниң улуг хемчээлдиин, төөгүге ужур-дузалыын чүгле дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле демдеглээр дээш хая көрүп турар эвес бис. Эрткен чүүлду бис дуржулганың байлак курлавыры кылдыр, боданырыта, боттарының шиитпирлерин болгаш ажыл-херээн шугумчулекчи ёзу-биле анализтээриниг материал кылдыр көрүп турар бис. Эрткен үеден бис амгы болгаш келир үедеги ажыл херектерже сорук киришкиннерни ап турар бис.

Эрткен чылдың болгаш бо чылдың ийи айларының түнелдери болза чүүрт СЭКП-ниң XXV съездилиниң утганыышкыны-биле бүзүредиг бар чоруурун үргүлчүлевишаан турар дээрзин чугаалап турар. Ынчалза-даа бистиң мурнувуста ажыл-херектер хөй, кончуг хөй. Ол дээрге профэвилелдериниг база бүрүн болгаш долузу-биле хамаарыкыр болбайн аан, бо чылын Октябрьның алдан чылыга алдар болдурган чарышты идепкейлиг деткиврин оларның бирги чергениң хүлээлгези болур.

Профессионал Эвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң саа составы үеним, амыдыралдың, бистиң кончуг нарын, ынчалза-даа кончуг солун эпохаыстың бистин шуптувустан негеп турары политиктиг ол харысалганың бедик деннелиниг турар дээрзинге бүзүрээр мен.

Түнелиниде менде силерге бир өөрүшкүлүг дыңнадыг бар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыын помчун дыңнадырын чөпшээрен көрүнер.

(Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары дыңмиттиг адыш часкаш турда, Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдерин Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыын помчаан. Леонид Ильич орденни ВЦСПС-тің тугунга кадап турда, ыңг адыш часкаашкыннарны залга дынмирен турган. Шупту туруп келген. Дыңмиттиг адыш часкаашкыны).

Ол ышкаш ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдериниң XVI съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының Төп Комитединиң байыр чедириишкинин президиумга дамчыдып бээрин чөпшээрен көрүнер.

Силерниг шуптуларга, эштер, база бо съездиге силерни толөөдеткеннерге куш-ажылга улуг чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды, эки, дайынчы сеткил-хөөнүг күзеп тур мен!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын аажок улуг киткөөгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Чугааның түнелі кезиин чыылганнар дыңмиттиг болгаш үр-ле соксавас адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Съездиниң киржикчилери болгаш аалчылары эш Л. И. Брежневке бут кырыңга тура байыр чедирип турганнар).

* * *

Эш Леонид Ильич Брежневтиң ханы уткалыг чугаазын съездиниң делегаттары болгаш аалчылар аалга улуг кичээнгей-биле дыңнаан, бистиң чүүдүрүстүн болгаш даштыкының миллион-миллион кижилери радио, телевидение дамчыштыр дыңнап, көрген. Съездиниң залында адыш часкаашкыннары каш удаа дыңмиттелип турган.

ВЦСПС-тің даргазы А. И. Шибаев эш Л. И. Брежневке болгаш съездиниң делегаттарына, аалчыларына хамаарыштыр мынча дег чугаалаан:

— Бистиң профэвилеливистиң съездизи улуг болуушкунбиле ажыттынды. Бистиң кижи бүрүзүнге эргим СЭКП ТК-ның Чикгине секретары бистиң съездивиске чап-чаа ханы уткалыг улуг чугааны чугаалады.

Богун бистерде улуг болгаш өөрүнчүг байырлал. Совет профэвилелдериниге Төрөөн чүүдүн база бир бедик шаңналын тывыскан. Ол биске үш дакпыр өөрүнчүг. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнда, бистиң профэвилелдеривистиң тургустунганының 70 чыл оюнда бо шаңналды тыпсын турар-дыр.

Чаныш-сыныш чок ленинчи, тайбын болгаш социализм дээш чалбыыштыг демиселчи —Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң тыва Чикгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бо бедик шаңналды совет профэвилелдериниге тывысканы биске онза өөрүнчүг!

Профессионал эвилелдериниң ажылын бедик-биле үнелеп, Октябрь Революциязының ордени-биле шаңнааны съездиниң делегаттарының болгаш совет профэвилелдериниң 130,5 миллион кежигүннериниң өмүнээзиниде СЭКП Төп Комитединиге, оон Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга изин-биле өөрүн четтириишкинни ВЦСПС-тің даргазы илергейлээн.

— Бо хүнден эгелеп биотиң профэвилелдериниг тугунда ийи Ленин ордени-биле кады Октябрь Революциязының ордени чайнап эгеледи—деп, ол оон ыңай чугаалаан.

Чаа ниитилелди тургузарының партиының идегелдиг челенгижи болгаш дузалакчызы, коммунизмниң школазы—профэвилелдериниң младыгыг эрткен үеэи, алдарлыг амгы үеэи болгаш чырытмыг келир үеэи «Партия—Ленин—Октябрьэ» деп состерде сиңиккен.

Бистиң чүүдүрүстүн профэвилелдерин партиының XXV съездизинин хүлээп алганы коммунистиг тургузуушкунун өөлүр улуг программазын амыдыралга бүгү күжү болгаш эптузазамы-биле күүседир дээш моон сонгаар улам күжеиишкининг ажылдарын Коммунистиг партияга, Совет чазакка, Силерге, эргим Леонид Ильич, айыткан тур бис.

Съезд оон соонда хүп айтырыының бирги пунктузу—Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң отчёдун дыңнаан. ВЦСПС-тің ажылын болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерине дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионал эвилелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди ВЦСПС-тің даргазы А. И. Шибаев кылган.

партийжи информация

Инструкторлар семинары

Чоокта чаа партия Кызыл хооркомунун болгаш райкомнарының организаестыг килдистериниң инструкторларының семинарын СЭКП Тыва обкомунга эрттиргеп.

Семинарның киржикчилери СЭКП-ниң XXV съездизинің шиитпирлериниде айыттынган сорулгалар-биле холбаштыр организаестыг килдистерини сорулгаларының, партийжи иштики демократияны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш сагылга-чурумну улам быжыглаарының, кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар база кижизидер талазы-биле айтырыгларының, организакчы ажылга кол чүүл — шиитпирлер күүселдезин организастаарының дугайында лекцияларны баштайгы хүнде дыңнаан. Оон ангыда ол-ла семинарга СЭКП-ге хүлээп алыышкынның болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарының кижизидилгезинин талазы-биле парторганизацияларның ажылының дугайын, партия хуралын бедик деңнелге белеткеп база эрттиреринің, партияга хүлээп алыышкынның болгаш коммунистерниң хууда херектерининг айтырыгларын баш бурунгаар сайгарып коор партийжи комиссияларының ажылының, партия эге организацияларының перспективтиг болгаш агар планнаашкынының, партия эге организацияларында херек эмгелелиниң дугайында айтырыгларны база чугаалажып көрген. Үстүнде айтырыгларга холбаштыр лекцияларны, идеткелдерни партия обкомунун партийжи-организаестыг ажылдар килдизинің эргелекчизи В. П. Суров болгаш обкомнуң өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары кылган.

Семинарга киришкен инструкторлар партийжи амыдыралдың янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле дуржулганы солушканнар.

Съездиниң айтыышкыннарынга дүүштүр

СЭКП-ниң XXV съездизинің шиитпирлерине дүүштүр коммунистерни кижизидериниң болгаш партийжи сагылга-чурумну быжыглаарының талазы-биле «Кызыл тудуг» эргелелинде партия эге организациязының ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл хооркомунун бюрозунун хуралынга чугаалашкан. Парторганизация отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистерниң шугумчулелдиг саналдарынга үндезилеп кылган перспективтиг план ёзугаар ажылдап, бригадаларда, участоктарда экономиктиг өөредилгени организастаан.

Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга: коммунистерниң бүдүрүлгеге аважардчы ролюн, идепкейин бедидерин, сагылга-чурумун быжыглаарын, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш оларның харысалгазын күштелдирерин партбюронун кол сорулгазы кылдыр салган турган.

Ынчалзажок партия эге организациязы коммунистерниң кижизидилгезинге болгаш сагылга-чурумун быжыглаарынга холбашкан айтырыгларны четпес чорудун, бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынче кошкак хапызан кирип, социалистиг чарышты четпес удуртун турарын хоорком бюрозунга демдеглээн.

Чамдык коммунистерниң талазындан СЭКП Уставының негелделерин болгаш партийжи даалгаларны четпес күүседип турар. Оларның аразында арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ийи-чаңгыс кижилер безин бар. Кежигүн дадывырын чогуур өйүнде толевес коммунистерни хемчет албайн турар.

Партия хуралдарына коммунистерниң 60—70 хире хуузу көөр, а оларны белеткээринде болгаш айтырыгларны чугаалажырына ажылчын коммунистерни киириштирбейн турар. Мурнунда үндүрген шиитпирлериниң күүселдезинин дугайын партия кежигүннеринге информастап бээрин практикалавайн турар.

Бо эргелелдиң коллективинде хана-солуннар доктаамал эвес үнүп, политинформацияларны ховар чорудун турар. Политиктиг чырыдыышкынның кичээлдеринге чамдык коммунистер келбес таварылгалар база бар.

СЭКП Уставының негелделерин шыңгыы сагыырының ёзузунга коммунистерни кижизидер талазы-биле «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының ажылында улуг четпестерни СЭКП хооркомунун бюрозу айыткан. Ынчаңгаш коммунистерни кижизидер база парторганизацияның бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXV съездизинің негелдезинге дүүштүр экижидериниң талазы-биле шалынын хүлээлгелерин алырын бо тудуг эргелелинде партбюрога (секретары А. Сухачев) партия хооркомунун бюрозу хүлээдиргеп. Оон ангыда бо партия эге организациязынга эргежок чугула практиктиг дуза көргүзериниче «Тыва тудуг» тресте парткомун кичээнгейин утландырган.

ӨӨРҮНЧҮГ ТҮҢНЕЛДЕР

Хуучулар сүмелээн

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала суурунга көоперацияның хуучу кежигүннериниң хуралы болган. Аңаа чугула айтырыгларны —Чөөн-Хемчик райпозунуң баштаар черинин 1976 чылда чорудуп келген ажылының болгаш Баян-Талада көдээ магазин эргелекчизиниң отчёдун чугаалашкан.

Райпо баштаар черинің даргазының оралакчызы Б. Махневтиң кылган илеткелин дыңнааш, хуралдың киржикчилери райпо бараан саарылгазының, ниити чемненилгениң болгаш белеткелдің чыл планнарын ажыр күүсеткенин, 1975 чылга деңнээрге бараан фондузу 4,7 хуу өскенин эки деп демдеглээн. Чыл дургузунда райпо 160 кижини хуучу кежигүнге киирип алган, олар 1975 рубльди салган. Чыл планын күүсеткен магазиннер районда эвээш эвес.

Эки күүлдер-биле чергелештир райпонуң ажылында улуг четпестер барын санал бергеннер демдеглээн. Ногаа, картофель, белеткээриниң планы ыракта чедир күүсеттинмээн. Өре-самчыгдалдар кылыр чоруктар үргүлчүлевишаан, оларны эгидер хемчеглерни баштаар чер кошкак ап келгининден эрткен чылын күгле 1192 рубль эгиттинген.

Хуралга санал берген К. Сарыг-оол, О. Сайын, М. Доржу олар райпонуң, көдээ магазинниң ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн. Көдээ магазиннерни райпо баштаар чери чугула хереглелдің барааннары-биле четпес хандырып турар. Оң чижээн Баян-Тала магазининден-не көргүзүп болур. Мында конфета, крупа аймаа, харын-даа чигир бизин усту бээр. Херээженнериң, уругларның хеп аймаа, пес-таавы, ажыл-агыйга херек барааннар эвээш кээп турар. Райпонуң талазындан көдээ магазиннерге ном садыглаарын экижитпейн турары, аңаа көрде арага аймаан үүктел чок чорудуп турары шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Райпо ном садарының планын күүсетпээнинден бир кижиге онаштыр 2 рубль 62 көпеектің ному саттынган турда, чогуур назылыг бир кижиге онаштыр 400 ажыг рубльдің арагазы саттынган бооп турар.

Көдээ магазиннериң бараан-биле хандырылгазының багайын райпонуң товароведтериниң командировка үүнүп шыдавазы-биле, транспорт чедишези-биле тайылбырлаарын оралдажып турарын хуралдың киржичилери шын эвес деп көрген. Ол ышкаш көдээ магазин эргелекчизи З. Оржактың бараан өртээн бижип көргүслейн турарын шүгүмчүлээш, ажылда бар четпестерни чайладыр хемчеглерни ап, садыг ажыпдакчыларының бүгү күүнүн юбилейлиг чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче эвилелдээрин райпо баштаар черинге хуучулар сүмелээн.

М. ДИРЧИН.

Чонунга макталдыг

В. С. Норбу школага ажыл-агый эргелекчилеп кирген. Даспы-Аксы школазы ынчаарда (1951 чылда) 120 өвереникчилиг, а олардан интернатка 45 уруг турган. Оон бээр 26 чыл болган.

Василий Сундуевич ол албан хүлээлгезинде ажылдыгаа чедир үзүктел чок ажылдап келген. Кеззеде-ле кылдынган чоруур, кижилерге эвилең, чонунга макталдыг.

Ажыл-агый талазы-биле школага кандыг айтырыг негеттинмес дээр: өвереникчилерге хеп-сын, столоваяга чем продукция, школага дериг болгаш септелге материалдары, одалга күүлү оон-даа өске. Норбу ол бүгүнү аайлап башкарарынга хынамчалыг, ёзулуг-ла ажыл-ишчилериң бирээзи, школаның коллективи сну хүндүлээр.

К. БАЛГАН.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунга ажылым аайы-биле бо-ла чеде бээр кижи мен. Бо удаада анаа чыл ажыг үе эрткенде чордум. Суур ужам сайзырай берип-тир: хөнү-хөнү баткылаан арыг кудумчуларда чаа, улуг-улуг бажыңнар костүп келгилээн. Ынчалза-даа бо суурну күгле чаа тудуглар эвес, а ажыл-ишчи кижилер каастаан. Оларның ачызында колхоз районда мурнакчы ажыл-агыйларның одуруунда кирген.

Кышкы орай кежээ дүшкен. Суурнуң № 8 агитквартиразының даргазы Александра Мединова Монгуштуң бажыңында элээн кижи чыглып келген колхозтуң ажыл-ишчи чедишкиннериниң дугайында чугаалажып ор бис. Бистиң улуувус-ла Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, тыва эки турачы херээженнериң бирээзи Амаа Бөдүрүкүевна Монгуш болду. Ынчангаш колдуунда-ла оон чугаазын улуг сонуургал болгаш кичээнгейбиле дыннап олурдувус.

Амаа Бөдүрүкүевна чугаазын бичии када үзүктелдирилтер аразында оон айтырыксаш четтикпейн орган айтырыым салдым:

— Амыдыралывыс шыпаала кончуг эки. Кижилерге бүгү үүе четчир-дер. Ынчалзадаа кем-херек үүлгедир, оорлаңыр чоруктарның читпейн түрары, оон тыптып келир чылдагаанары чүде деп бодаар силер, Амаа Бөдүрүкүевна?

— Ында кижи билбес үүе чок. Ак сеткилдиг, ажыл-ишчи кижидер кажан-даа чуруун үреп чорбас болгай. Нийтиге ажыктыг күш-ажыл кылырыпдан ойлап-дезер, арагаже хандыкшыыр, долгандыр амыралдың шапкын хөгжүлдезин эскерип көрбес, суг чүректиг кижидер оорланып, кем-херек үүлгедип, арагалап чоруурлар.

— Силерниң суурларда ындыг кижилер бар бе?

— Чажыргаш чоор. Үш-дөрт чыл бурунгаар бо суурнуң кудумчуларынга кежээ орайтай бергенде кылаштажырыңдан сестир турдувус. Алгыш-содаа кылган кижилер кажаа-херимни чыжырадыр сый соккулаш аар, ыыт-шимээн ында-мында дыңналыр—кончуг-ла багай турган. Ам ындыг эвес. Ёзулуг ыржым-шолээн булуң болду. Ындыг черге чурттаарга безин дыш-тыр.

— Парткомнуң, көдээ Советтиң, херээженнер човүлелиниң, комсомол организациязының болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чон ортузунга чорудуп келген дээштиг ажылының түңнелинде ажыл кылбас, корум-чурум үреп турар кижилер суурда чок болган-дыр—деп, эмнелге ажылдакчызы Александра Монгуш улаштыр чугаалады.—Политмассалыг, идей-кижизидилгелиг тайылбыр ажылын күштелдирип, «берге» кижилериниң тус-тузу-биле дээштиг ажылдаарга мындыг болур-дур.

Ол шын. Бо суурда кижизидилге ажылын бүгү тала-биле чорудун турар. Политмассалыг ажылдар школачыларны, аныяктарны болгаш улуг улустуң ортузунда калбарган.

Колхозта партия организациязы чон ортузунга идей-политиктиг ажылды чорударда хөй-ниити организацияларының күжүнге даянып келген. Ынчангаш оон ажылы дээштиг.

Көдээ Совет, оон күүскомунуң даргазы Шериг-оол Семис-оолович Ооржак херээженнер човүлелиниң, улусчу дружинаның, агитквартиралардың ажылын дөрт удуртуп, оларга чогуур деткимче, дузаны коргүзүп турар.

Колхозтуң 32 кижи составтыг улусчу эки тура дружиназының ажылын Сергей Монгуш удуртуп, түс черге корум-чурумну быжыглаар талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

Улусчу дружинаның кежигүннери кежээкиниң бешшактан эгелеп дежурныйлаашкыпче үнер. Олар тускай машиналыг. Ынчангаш корум-чурумнуң байдалын көөрү-биле Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга чедип, суур чоогунуң кыштагларынга безин халды бээрлер. Гаражта, машина-трактор мастерскаязында болгаш суурнуң өске-даа черлеринде чүү болуп турары оларның хайгааралындан чайлавас.

Колхозта херээженнер човүлели (даргазы Мая Ондар) колхозту херээженнериң ортузунга кижизидилге ажылын чорударынче улуг күштү угландырып турар.

Бажын-Алаак суурну 14 агитквартирага үскен. Ол чорук чон ортузунга идей-кижизидилгедиг ажылды бүгү талалыг чорударынга хөлчок таарымчалыг болуп турар. Агитквартира бүрүзүнде бир агитатор болгаш бир депутат быжыглаттынган. Ылаңгыя «Дамырак», «Чечек», «Судак» агитквартиралар херээжен чон болгаш чурттакчылар ортузунга кижизидилге ажылын чедиштиг чорудуп турар.

«Искра» колхозтуң культура албан черлери дыштанылганың ёзулуг одаа болуп турары оорунчуг. Көдээ Культура бажыңынга солун кежээлер бола болгулаар. Чүгле бо чылын безин чолаачыларга тураскааткан «Халдын ор, чолаачы» деп темалыг кежээни, ырлар конкурузун, аныяк адаларга тураскааткан кежээни организастап эрттирген.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. Монгуштуң агитквартирага чыылган улуска үүе чугаалап берип турары.

Авторнуң фотозу.

СЭКП Тыва обкомунуң ийги пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди улам күштеддирер талазы-биле «Искра» колхозтуң парткому, комсомол комитеди, ында көдээ Совет болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары ындыг ажылдарны кылып чорудуп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

АЪТКА ЧАРА ШАЛАДЫПКАН

Эрткен дыштанар хүннерде культура албан черлериниң ажылдакчыларының профсоюзуннуң командалар аайы-биле шыдыраа талазы-биле маргылдаазы болуп эрткен.

Эр улустуң командаларын ийи болүкке чарган. Бир дугаар болүкке ойнаан колдактивтериниң аразындан «Шын» солун редакциязының колдективи баштайгы салыгла культураның болгаш дыштанылганын Н. Гастелло аттыг парыгының шыдыраачыларын 4:0 санга удуп алган, дараазында оюнда радиотелетөптүң бирги разрядчы К. Саян баштаан командазынга 2,5:1,5 санга утурган. Ынчалза-даа дараазында салыгда Тываның ном үндүрер чериниң шыдыраачыларын 4:1 санга уткаш, бодунуң болүүнге бирги черже үнүп, түңнел оюнга чемпион ат дээш ойнаар эргени чаалап алган.

Дугаар тыртыышкынын ёзугаар ийиги болүкке колдуунда ден күштүг командалар чыглы берген. Ынчангаш оларның аразында спортчу демисел чидиг болган. Телестудия командазы радиокомитет, хөгжүм-шин театрының ойнакчыларын утса-даа, «Тыванын аныяктарынын» шырак белеткелдиг, найыралдыг колдективинге кызыдыр күш четпейн барганнар.

Түңнел оюнга «Шын», «Тыванын аныяктары» солуннарның редакциялары бирги чер дээш, радиотелетөптүң командазы-биле телестудия шаналдыг үшкү чер дээш ойнап киришкеннер.

Редакция ажылдакчыларының ужуражыышкыны чидиг демиселге эрткен. «Шынның» колдективинге баштайгы арыг тиилелгени үшкү холдуң ойнакчызы В. Чадамба Ч. Мандынчыны бүзүрелдиг уткан, эккедген. Оон соон дарый «Шын» солуннуң культура киздизиниң корреспондентизи М. Саяа ийги разрядчы М. Өлзей-ооллу дүжүп бээринче албадаан. Үшкү хөлге «Тыванын аныяктарынын» төлөзи Э. Донгак үшкү разрядчы В. Топулду удуп ап шыдаан. Ужуражылганың салым-чолун бир дугаар холдуң салыы шиитпирлээн. Аныктар солуннуң капитаны Д. Капчыыр оюнчуң ортузу эртип, шиитпирлиг үе-чадазынче кирип чорда, кара тевези-биле «хоптактаныш» аът чиир дээш частырыглыг көш кылган, ол-ла аътка мерезин чара шаладыпкаш, «холу» чайгаар салдына берген. Ол хирезинде-де дүжүп бербейн, оюнну үргүлчүлезе-даа, удурланыкчызы Д. Седчакка уттурган.

БОКСЁРЛАР КҮЖҮН ШЕНЕШКЕН

Боокса Кызыл хоорайның команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштанар хүннерде төп күш-культура бажыңынга болуп эрткен. Республика найысылалының эң шыырак 50 ажыг боксёрлары күжүн шенешкен. Аңаа Тыва АССР-ниң каш дакпыр чемпионнары Александр Биче-оол, Орлан Сангыл-оол, Сергей Чадамба олар база киришкеннер.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары команда талазы-биле бирги черни алган, шилчиир кубоктуң эдилекчилери болганнар. Уругларның спорт школазының аныяк боксёрлары—ийиги, автосрук техникумунуң командазы—үшкү черлерни эзлээннер.

Эң чиик деңзиге боокса ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Орлан Сангыл-оол бодунуң удурланыкчыларын чиигги-биле ойнап ап, чемпионнаан. Автоорук техникумунуң сургуулу Александр Мижит 52 килограммга тиилээн. Уругларның спорт школазының төлээлери Сергей Соян, Май-оол Монгуш, ол школаның тренерлери Александр Биче-оол, Сергей Чадамба олар 1977 чылда Кызыл хоорайның чемпионнары болганнар.

Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары Руслан Ондар, Николай Манчин-оол, Вячеслав Дулов олар боттарының деңзилеринге бирги черлерни алганнар.

Кызылдың боксёрлары ам республика маргылдаазынга белеткенип эгелээннер.

ЧУРУКТА: боокса 1977 чылда республика найысылалының чемпионнары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аъш-чем садыы арага шилдерин хамаатылардан садып ап турар. 0,5 литр хемчээлдиг арага шилдерин, а ол ышкаш минералдыг суглар база соктар шилдерин 0-09 көпеек-биле хүлээп алыр.

Үстүнде айыттынган шилдерин дараазында хүлээп алыышкын пунктуларынга мындыг шактарда дужаап болур:

№ 1 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 18 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери вторник, воскресенье	Колхоз рынокунуң девискээринде
№ 2 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 18 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	13-кү магазиниң девискээринде
№ 3 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	Чуртталга суурунуң девискээринде 19-ку магазинниң чанынга
№ 4 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	Алгы заводунуң девискээринде 18-ки магазинге
№ 5 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 18 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	Енисейниң оң талакы эринде 3-кү АТБ чанында 42-ги магазинге.
№ 6 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 18 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	Кирпичная кудумчуда 22-ги магазинге
№ 7 хүлээп алыышкын пунктузу 11 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери воскресенье, понедельник	пер. Медицинский № 1
№ 8 хүлээп алыышкын пунктузу 10 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Дыштанар хүннери суббота, воскресенье	№ 15 магазиниң чанынга

Чонга ачы-дуза чедирери-биле арага шилдерин автомашина-биле дараазында график ёзугаар хүлээп алырын организастаан:

ВТОРНИК

12 шактан 14 шак чедир 186-ты квартал девискээринге (суг алыр черге)

16 шактан 19 шак чедир Магистральная кудумчуда № 46 магазинге

СРЕДА

12 шактан 14 шак чедир Северная кудумчуда № 14 магазинге

16 шактан 19 шак чедир Каа-Хем суурда № 1 магазинге

ЧЕТВЕРГ

12 шактан 14 шак чедир О. Курседи кудумчузунда № 37 магазинге

16 шактан 17 шак 30 мин. чедир Ленин кудумчузунда 24-кү квартал девискээринде № 20 магазиниң дужунга

ПЯТНИЦА

11 шактан 13 шак чедир 4-кү микрорайонда № 30 магазинге

14-30-ден 16 шак чедир Заречная кудумчуда 13-кү чуртталга кварталының девискээринге

СУББОТА

10 шактан 12 шак чедир Интернациональная кудумчузунда № 4 бажың чанынга

14 шактан 16 шак чедир «Детский мирниң» херимнинин ишпинге.

Дараазында бажыңнарга арага шилин хүлээп алырын организастаан:

Шевченко кудумчузу 106—10 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Воскресеньеде дыштанар.

Садовая кудумчу 21—10 шактан 19 шак чедир, чапсары 14 шактан 15 шак чедир. Воскресеньеде дыштанар.

0,5 литр аңаа арага шилдерин болгаш 0,5 литр минералдыг суглар, соктар шилдерин бажыңга чыын каэрга (50 шилдеп эвээш эвес) барын садып алырының чагын аъш-чем садыы хамаатылардан хүлээп ап турар.

Чагыгны телефон-биле хүлээп алыр.

Критика болгаш библиография

АМЫДЫРАЛДЫҢ АЯЛГАЛАРЫ

«Элээн үениң дургузунда шүлүкчүүнүң салдарынга алзып, оон карактары-биле көрген чүүлдериниге ынакшын, оон кулактары-биле дыңнаалап, дылы-биле чугаалавас болза, оон чогаадыкчы ажылын билип алыры чедип алдынмас»—деп, улуг критик В. Г. Белинскийниң чүтлүг сөстерин аныяк шүлүкчү Владимир Серен-оолдуң «Солаңгы» деп аттыг ийиги чыындызында киргген шүлүктерни номчуп олура сактып келдим.

Ажыы-биле чугаалаарга, чыындыда киргеп чогаалдарының адын адап, оон үткязын чугаалап каары-биле кызыгаарлаттынмайн, оларның тыптып келген үндезишерин автор-биле кады сайгаржын, ук чогаалдарның амыдыралбиле кайы хире холбаалыын тодарадыры — сайгарылга кылып турар кижиниң кол сорулгазы дээрзин үстүнде одуруулар дорт чугаалап турар.

Чыындыда кирип турар шүлүктер тематика талазы-биле яңзы-бүрү, ук чогаалдарның үнген дозу — амыдырал дээрзин дорт билдинип турар.

Шүлүкчүнүң шыырак, оон чогаадыкчы ажылында кол өзек болуп турар талаларын айтырга мындыг:

«Кошкан аъттар
деңшилгениң оруу-биле
Коммунистиг келир ойже
чаржып орда,
Улаачылар хоглуг ыры
диптер эргиир.
Уран ырлар хөй-хөй дылга
улажы бээр».
(«Өндүр оргээ»).

ССРЭ-ниң тургустунгашыдан бээр 50 чыл оюнга тураскаадын бижээн бо интернационалгы шүлүкту автор чедимчелиг кылдыр бижип, бистиң эргип четпес Төрээн чуртувустуң аңгыланын, башкаланмас кан дег эвин шынаыыбиле коргүзүп шыдаан. Мындыг яңзылыг патриотчу шүлүкке «Кызыл оң» база хамааржыр. Шүлүктүң идейлиг утказы ханы.

«Хүннүң сөзү», «Улуг-Хем-биле чугаалажыг», «Бууранын монологу» деп шүлүктер тыва поэзияда чаа тыптын кээп турар, тема талазы-биле чаа арга болуп турар. Бо ышкаш шүлүктер өске авторларда чок болганда, Владимир Серен-оолдуң тывыышкыны дизе хөредиг болбас. Кижи биле бойдустуң удур-дедир хамаарылгазы, эң ылаңгыя бойдусту диригжидер хөөпперби-биле үстүнде адаанывыс шүлүктер тускайланып турар.

Хамааты лирика талазы-биле автор эвээш эвес шүлүктерни бижигилээн. Оларның аразындан «Аът», «Кижи боду төлептигде», «Дайынчы салгал ыры» амыдырал-биле хөөннешкек, кижилериниң сагыш-сеткилинге чоогу-биле онза ылгалдыг:

«Төлдериниер амгы салгал
Толептиг бис, херек дизе,
Богун-даа бол, солдаттар
бооп,
Бомбүрзектиң тынын аар
бис».
(«Дайынчы салгал ыры»).

Буянныг херекти кылып чораан улуг салгалдың кижилери-биле чалыы салгалдың аразында тудуш харылзааны тодаргай көргүскени-биле, шүлүк ырже шилчип, муң-муң кижилерге бараан бооп турар.

«Өртемчейниң боду ышкаш
Өлүмү чок ынакшылды
Бурунгудан бөгүнге дээр
Муң-муң түрек ырлап
келген»—

деп, шүлүкчү Ю. Кюнзегештиң бижээнинде ышкаш, Владимир Серен-оол мөңге темага хамаарыштыр хөй шүлүктерни чыындызында киргген.

«Сестээн одуруглар», «Арыг сеткил эртинези» деп өөрлеш шүлүктерден аңгы «Амыракче», «Роза», «Ынакшыл» дээш, оон-даа өске шүлүктер хамааржыр.

Шүлүктерим сүүзүнү,
чалгыным-даа
Түгле чангыс ынакшылдың
күжү түве.
(«Ынакшыл»).

Ынакшылга хамаарыштыр сураглыг орус чогаалчы Михаил Пришвин мындыг одуругларны бижээн: «Херээжен кижиге баштайгы ынакшылдан эгелээш, кижини түгле ынакшыл каастап чоруур».

Бистиң амыдыралывысты-даа, ал-боттарывысты-даа ынакшыл каастап чоруур болганда, бо «мөңге часты» алган-өөрээвес түрек-даа кайда боор.

Владимир Серен-оолдуң ынакшыл дугайында бижээн шүлүктериниде уян, чымчак, кижини хей-аът кирер шүлүктер болгаш одуруглар хөй. Бо теманы сайзырадыр талазы-биле автор түңнелдиг шенелделерни кылып турарын оон сонет хевириниге бижээн «Арыг сеткил эртинези» деп өөр шүлүктери бадыткан турар.

Чыындыда кирген «Шынчы чорук» деп шүлүглел амыдыралга болган тавзрылгага үндезилеттинген-даа болза, кол маадыр Идамны автор кээргел чогу-биле ийи дакпыр «хилинчекке» таварыштырыпканы-биле үнези кудулай берген. Автор чогаалының эстетиктиг талазынче кичээнгей салбайн барганы хомудаанчыг. Чүл дээрге Идам биле Иранын ханы ынакшылы кандыгдаа бергелерге торулбаан дээр бодалче хаалаш, Идамга эш-ооруг кежин бээр кылдыр чуруп, харын-даа «пивалды» деп сос дыңналып турар апаарга, улуг шуудаваан ынакшылга шаптык болу бербес бе? Мону бир яңзы шиитпирлээн болза, чогаалдың идейлиг утказының бедирингге дуаа болур ийик.

Чыындыны «Солаңгы» деп чараш ат-биле адаан-даа болза, ында киргеп шүлүктерге хамаарышпайн, аңгыланы бергензиг ат бооп турар. Черде амыдыралга холбаалыг ат-биле адаан болза, улам дээштиг болур ийик.

Ынакшыл болгаш өске-даа темаларда бижиттинген шүлүктерде чечек деп сөс хөлүн эрттир арбышын номчукчулар эскерип каар боор.

Владимир Серен-оолдуң салым-чаяаны чыл келген тудум бижигин, оон чогаалдары шынар талазы-биле экижип, амыдырал-биле сырый холбаалыг бооп турары — шүлүкчүнү хей-аът кирип, чаа чогаадыкчы базымнарны кылырынга улуг идитин берип турар.

М. ДОРЖУ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

МАРТ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Тоол аалдан келди». «Үш шортегерлер». Уран-чечен фильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. Леоптьеваның эге созу-биле.
12.15—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Профессор С. П. Капица эрттирер.
13.15—17.10—Чапсар.
17.10—«А. Грин. Чогаадыкчы ажылының арышары».
17.55—«Аныяктарның адресте-ри».

КЫЗЫЛДАН

18.55—Телемедээлер.
19.10—«Орук». Телефильм.
19.25—«Отчугаш». Дамчыдылга.
19.35—«Эстафета». Телефильм.
19.50—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга.
20.15—«Кара-сагыш болгаш ынакшыл». Улуг улуска мультфильм.
20.35—«Ийи эрге-чагырга». Беседа.
20.45—«Бистиң почтавыс». Дамчыдылга.
21.00—Телемедээлер.
21.15—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.25—«ССРЭ-ниң профэвилеллериниң 16-гы съездизиниң делегаттары чугаалап тур».
21.40—А. Островскийниң ырларының аялгаларынга фантазия. Топ телевидениеңиң болгаш Бүгүэвилел радиозунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев удуртқан эстрада-симфония оркестри күүседир.
21.50—«Зацепиниериниң өг-бүлези». Уран-чечен телефильмниң баштайгы коргүзүлгези. 1-ги серизы.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Яңзы-бүрү үгланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температураза даглыг черлерге 15—20, өскелериге 10—15, Кызылга 13—15 градус соок болур.

КИНО

МАРТ 22-ДЕ

«НАҢЫРАЛ»: «Танцычы кыз» (2 серизлыг) 9.50, 12.30, 15.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Витя, Маша болгаш далай шериглериниң дугайында» 9.20, «Ынак болгаш бодап, сактып чоруур кижилерим дугайында» 10.50, Киноклуб: «Элээдилер болгаш хоолду» 15.00, 17.10, «Албадал чокка— эки тура-биле» 12.40, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чалбыыштыг чаш нязын» 15.00, «Эрги боо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 15.00 «Кара чангыс ынакшылы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киздизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи эмдыырал киздизиниң 2-37-13, культура киздизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киздизиниң 2-21-47, үлетпүр киздизиниң 2-22-64, чагаа киздизиниң 2-41-27, информация базы совет хургузуг киздистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00494.